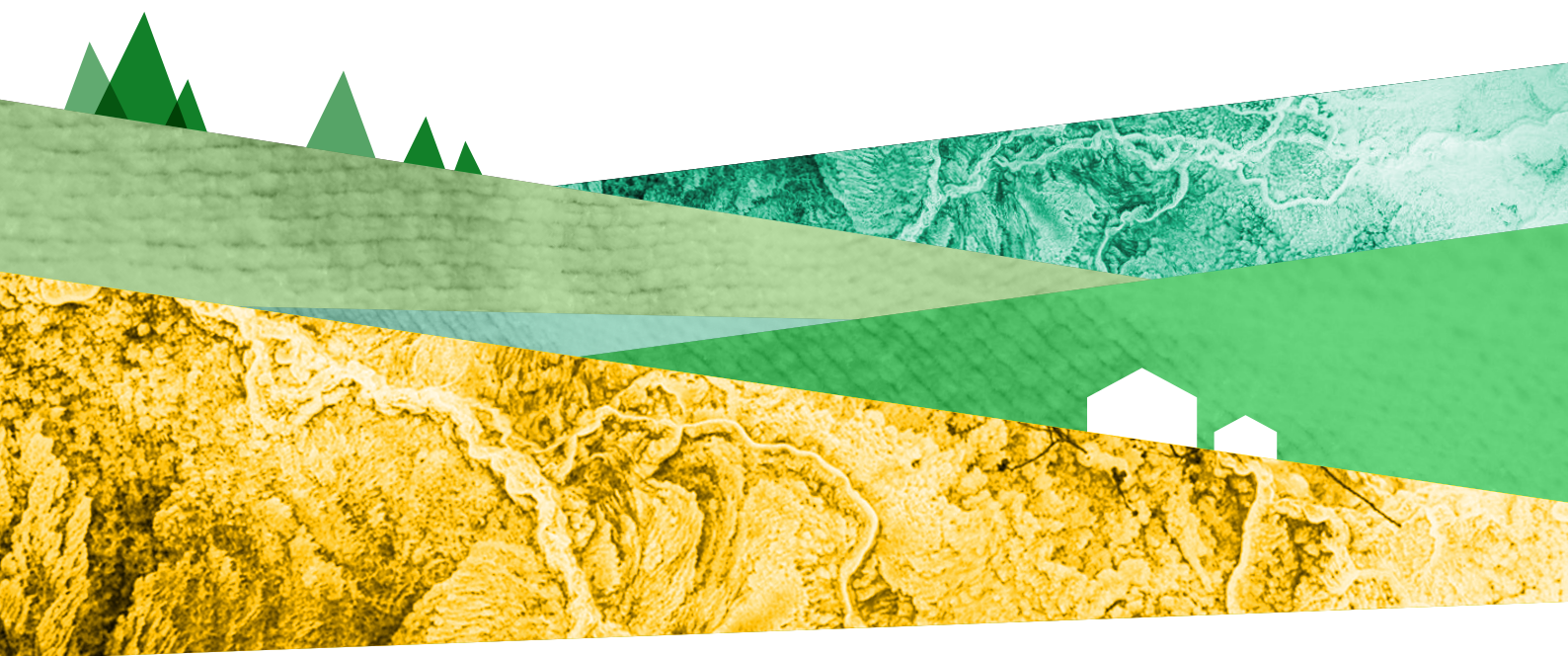

ALTERNATIV LANDBRUKSMELDING

2017

ALLIANSEN
NY LANDBRUKSPOLITIKK

Forfattere

Svenn Arne Lie, Siri Helle, Gaute Eiterjord, Maren Løhre, Kathrine Kinn, Tale Hammerø Ellingvåg, Marie Henriksen Bogstad, Eline Kvamme Hagen, Runa Gidske, Anna Karlsson.

Bidragstere

Guro Sterud Stutlien, Jørgen Narvestad Anda, Helga Hustveit, Margit Fausko, Snorre Skage, Mari Gjengedal, Silje Meskestad

Foto

Norsk Bonde- og Småbrukarlags Ungdomsutvalg og Grønt Spatak
(Øyvind Aukrust, Elisabeth Fagerland, Solveig Maagaard, Benedicte Solvik, Fanny Skirbekk og Silje Strøm)

Design og layout

Reidun Ertzeid og Randi Oline Mæhlum

Trykkeri

Grøset Trykk

Gitt ut av Alliansen Ny Landbrukspolitikk 2017

Innholdsfortegnelse

Hva er Alliansen Ny Landbrukspolitikk?

Hvorfor trengs en alternativ landbruksmelding?
Jordbrukets formål

Hvor står vi?

Produksjon, areal, og selvforsyning
Økonomien i norsk jordbruk
Produksjon og handel
Foredling og salg
Ansvar

Kommentar til Meld. St. 11 (2016–2017) “Endring og utvikling — En fremtidsrettet jordbruksproduksjon”

Hva vil vi?

Rike kulturlandskap og biologisk mangfold
Godt klimaregnskap
God klimarobusthet og klimatilpasning
Grønne arbeidsplasser og klimaarbeidsplasser i landbruket
Grønn verdiskapning og næring
Ivarettatt kulturarv og tradisjoner
God dyrevelferd
Landbruket som leverandør av fellesgoder
Den nye bevisste forbrukeren

Kva gjer vi?

1. Kraftfôrprisen må aukast for å sikre lønsemd i bruk av eige areal.
2. Krinslaupstankegang og gode klimaval må vere overordna for alt vi gjer på garden.
3. Sjølvforsyningsgrad korrigerert for import av fôr skal vere resultatmål for auka matproduksjon.
4. Tilskot må flyttast vekk frå volum og bygningar og over til jord.
5. Produsentprisane må aukast gjennom auka kvalitet. Handlingsrommet i tollvernet må brukast.
6. Personleg eigarskap skal vere grunnlaget for norsk matproduksjon på land.
7. Jordbruksforhandlingane skal vere berre ei førebuing til handsaming av oppgjeret i Stortinget.

Avslutning

Referanseliste

Takkeord

Hva er Alliansen Ny Landbrukspolitikk ?

Alliansen Ny Landbrukspolitikk (ANL) har som formål å påvirke den norske landbrukspolitikken gjennom å spre kunnskap om alternative driftsmåter innenfor landbruket. ANL bygger på en felles forståelse om at kapitalintensiv industriell stordrift i landbruket hverken er økonomisk-, ressursmessig- eller sosialt bærekraftig, og at frihandel med mat ikke kan løse verdens fattigdoms- og matforsyningsproblemer. Organisasjonen har som mål å bidra til, samt utvikle økt kunnskap og samfunnsdebatt som fører landbrukspolitikken i en mer bærekraftig retning.

Alliansen Ny Landbrukspolitikk består av følgende organisasjoner:

Sosialistisk Ungdom
Spire
Biologisk-dynamisk forening
Natur og Ungdom
Grønn Ungdom
Rød Ungdom
Norsk Bonde- og Småbrukarlags Ungdomsutvalg
Attac Norge (Støttemedlem)

Hvorfor trengs en alternativ landbruksmelding?

En god debatt om løsninger og alternativer for norsk landbruk forutsetter at sammenhenger og drivkrefter i landbrukspolitikken forstås og ikke tilsløres. Vi må vite hvor vi er og hvorfor vi er der, før vi sier noe om hva vi vil og hva vi skal gjøre.

Dette har vært utgangspunktet for arbeidet med denne alternative landbruksmeldingen. Den er tredelt med utgangspunkt i tre spørsmål: Hvor står vi? Hva vil vi? Hva gjør vi?

Det er naturlig at politiske debatter begynner med løsningene, selv om det er feil ende. Enhver kritikk eller påpekning av et problem blir straks avfeid med et motkrav om å komme med løsninger og alternativer. Men alle løsninger krever et problem. Så hva er problemet?

Mål er én ting. Virkemidler noe annet. Sammenhengen mellom dem er ikke alltid like innlysende. Store deler av samfunnsdebatten foregår i et vakuum der handlekraftige og pragmatiske aktører skal finne raske politiske løsninger, uten at problemer er beskrevet eller forstått. Løsning uten problem er et problem. For, hvordan skal man få til de rik-

tige løsningene, hvis problemene ikke er beskrevet, ei heller forstått?

Da er vi fremme ved kjernen: Måten problemene beskrives på avgjør hvilke løsninger og alternativer som kan utmeisles. Hvis problemet med fallende selvforsyning og sviktende økonomi i norsk jordbruk handler om manglende effektivitet, fordi det er for mange og små gårdsbruk som produserer for lite, er løsningen mer produksjon samt færre og større gårdsbruk. Hvis det derimot er slik at fallende selvforsyning og sviktende økonomi handler om en produksjon som løsrives fra ressursgrunnlag, driftsøkonomi og etterspørselen i markedet, kreves helt andre løsninger. Kampen om løsningene handler først og fremst om hvem som har en troverdig situasjonsbeskrivelse.

Derfor er det nødvendig å bruke tid på å beskrive og forstå problemene. Det er bare slik man får på plass en felles virkelighetsforståelse, og skaper grunnlaget for de løsningene som er nødvendige og realistiske. Denne alternative landbruksmeldingen er et bidrag i denne retningen.

Jordbrukets formål

Organisasjonene som står bak ANL deler en felles forståelse av at landbruket er nødt til å snus i en mer bærekraftig retning. Ifølge FNs mat og landbruksorganisasjon, FAO, må en bærekraftig matproduksjon sikre næringsrik og tilstrekkelig med mat til alle, uten å redusere muligheten for fremtidige generasjoner til det samme¹. Dette er omfattende. Det betyr at matproduksjonen har et vidt sett med samfunnsoppgaver som handler om noe mer enn kilo og liter. Det handler blant annet om produksjonsmåter som tar høyde for klimaendringer, endra produksjonsforhold og matsikkerhet, ernæring og behov, biodiversitet, tilgang og fordeling av vann, miljø- og forurensningsproblem.

Det er derfor avgjørende at hvert land gis mulighet til å forvalte eget ressursgrunnlag og styre matproduksjonen i tråd med ønska mål for samfunnsutviklingen. Det er dette som er formålet med jordbruket og svaret på hvorfor vi skal ha en jordbrukspolitikk. Fellesskapets langsiktige verdier og mål for matproduksjonen, ligger i forvaltningen av jorda. Kort sagt: Fruktbarheten i jorda og mengde jord som brukes. Jorda danner grunnlaget for produksjonen av nok, trygg og rein mat, åpne landskap, foredling og verdiskapning, reiseliv og folkehelse. Det er denne forvaltningen av jorda som danner grunnlaget for matsikkerhet og ernæring for alle, både nå og i framtida.

Forvaltningen av norsk jordbruk er altså et samfunnsopdrag for og av fellesskapet. Derfor trenger vi en jordbrukspolitikk med virkemidler som sikrer nok og trygg mat til egen befolkning ved å produsere mat på en bærekraftig, rasjonell og ressurseffektiv måte. Nå, og for all framtid.

Hvor står vi?

Av Svenn Arne Lie og Siri Helle

Produksjon - Areal - Selvforsyning

Jordbruk er bruk av jord. Norsk jordbruk er bruk av jord i Norge. Skal vi nå de politiske målene med matproduksjonen, må politikken gjøre det lønnsomt å bruke jord i Norge.

Det finnes store mengder fôr i norsk utmark, som gjennom beiting kan omdannes til kjøtt- og melkeprodukter. Hvordan utmark brukes i dag er usikkert, men ifølge beregninger fra Norsk Institutt for Bioøkonomi (NIBIO)² kan beite i utmark mer enn dobles i forhold til dagens nivå.

Arealstatistikken som brukes i Norge er ufullstendig fordi kun de drøyt 10 millioner dekalene innmark regnes inn, og altså ikke utmark. I tillegg baserer statistikken seg på fordelingen av søknader om produksjonstilskudd. Den viser altså ikke hva som er potensialet, men hvordan bøndene søker om tilskudd. I den offisielle statistikken vises det til at nedgangen i det totale jordbruksarealet er liten. Denne synliggjør ikke de store endringene som skjer i bruken av dette jordbruksarealet, og den totale arealnedgangen på både utmark og innmark er trolig betydelig større enn det gis inntrykk av. Siden utmark ikke er med i statistikken over jordbruksareal, så vises ikke den omfattende jengroingen av utmarka i disse tallene. Videre, når husdyrene flyttes fra utmarka og inn på innmark betyr dette at arealer som tidligere ble høstet og dyrket til vinterfôr nå blir beitet. Dette synes blant annet i den sterke nedgangen i fulldyrket areal, og særlig i kornarealet.

Nedgangen i det norske jordbruksarealet må ses i sammenheng med en rekke andre utviklingstrekk i norsk jordbruk:

- Fra 2000 til 2016 er det norske kornarealet redusert med over 475 000 dekar. Det er i overkant av 4000 fotballbaner hvert eneste år i denne perioden. Om lag 25 prosent av det totale kornarealet er tatt ut av produksjon siden 1990.
- Importen av kraftfôrråvarer til å føre opp husdyr er i dag over 1 million tonn årlig, mer enn en dobling de siste 15 årene. Halvparten av kraftfôret som brukes til norske husdyr er i dag importert. Sammenlignet med andre land, har Norge et høyt kraftfôrforbruk for drøvtyggere i kjøtt- og melkeproduksjonen. I intensiv oppføring av storfe blir det brukt om lag 4,5 kilo kraftfôr per kilo storfekjøtt. Kraftfôrandelen i fôret til melkekyr har i løpet av 2000-tallet økt fra 35 prosent til nesten 45 prosent av totalfôret. Beiteandelen for melkekyr er i samme periode redusert fra 18 prosent til 10 prosent.
- Fall i produksjon på egne areal og økt kraftfôrimport gjør at norsk matsikkerhet er betydelig svekket de siste åra. De siste årene har selvforsyningsgraden vært under 40 prosent av kaloribehovet. Befolkningsvekst har gitt økt forbruksvekst på de aller fleste jordbruksproduktene gjennom 2000-tallet. I samme tidsperiode har volumet av norsk produksjon blitt redusert for de fleste jordbruksprodukter. Importvolumet av jordbruksprodukter er i løpet av 2000-tallet nesten doblet til 4,5 millioner tonn årlig.

Potensialet er enormt, blant annet kan beiteopptaket i utmark mer enn dobles i forhold til dagens bruk. Spørsmålet er da: Hvorfor er det så lite lønnsomhet i arbeid på norske jordbruksarealer at stadig større arealer går ut av produksjon, samtidig som produksjonsvolumet totalt sett øker?

Norsk jordbruk bruker i all hovedsak sine arealer til å føre opp husdyr, enten med gras eller korn til kraftfôr. I tillegg til dette kommer høsting av utmark. Lønnsomhetsvurderinger mellom å bruke innkjøpt kraftfôr eller eget gras i produksjonen er derfor helt avgjørende for hvilke arealer som brukes. Dette har to viktige konsekvenser:

For det første har prisen på kraftfôr enorme konsekvenser for verdien av det norske jordbruksarealet, og slikt sett hele samfunnssystemet rundt jordbruket. Det påvirker sysselsetting, kulturlandskap, matkvalitet, bosetting osv. Kraftfôrprisen bestemmes politisk i Norge gjennom stortingets tilslutning til framlagte jordbruksavtaler. I jordbruksforhandlingene forhandler Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og staten om kornprisen, og det er denne som danner grunnlaget for prisen på kraftfôret. De siste 30 årene har prisen på korn, og dermed også kraftfôrprisen, blitt redusert.

For det andre avgjør prisforholdet mellom gras og kraftfôr hva dyrene spiser. Når kraftfôrprisene settes lavt er det mer lønnsomt for bøndene å bruke kraftfôr til å føre dyrene, fremfor å bruke arbeidstimer på grasproduksjon og beite. Jordbrukspolitikk med billig kraftfôr har gitt en svært effektiv matproduksjon, altså mange kilo og liter produkt per tilskuddskrone. Men, lav kraftfôrpris gjør at graset sammenlignet sett blir dyrt, og grasarealene reduseres. Produksjonen øker på stadig økende mengder importerte kraftfôrråvarer, og selvforsyningen faller. Siden kraftfôret hovedsakelig består av korn (ca. 70 prosent), betyr lav kraftfôrpris også lav kornpris. Den lave kornprisen betyr dårlig lønnsomhet i kornproduksjonen og reduserte kornarealer. Samtidig reduserer som sagt billig kraftfôr verdien på graset.

Dette gjør at kraftfôret, relativt sett, blir billigst å bruke der graset er dyrest å produsere. I områder hvor det er

lite egnede arealer til å produsere korn og kraftfôrråvarer, men gode muligheter for grasproduksjon og utmarksbeite, er det altså best lønnsomhet i å erstatte gras med kraftfôr. Konsekvensene er blant annet at melkekyr i Finnmark i gjennomsnitt melker mest i hele landet, og har det høyeste kraftfôrforbruket i melkeproduksjonen, på tross av god tilgang til gras. I tillegg støttes transport av kraftfôr til Sør-Varanger med et frakttilskudd på 1200 kroner per tonn³.

Kraftfôrprisen går til selve kjernen av det som er jordbrukets forutsetning som næring, nemlig lønnsomheten i å bruke jord og lønnsomheten i arbeid med jorda. Billig kraftfôr reduserer verdien av det arbeidet som nedlegges på norske arealer, samtidig som produksjonen kan økes på importert kraftfôr. Som et resultat faller selvforsyningsgraden.

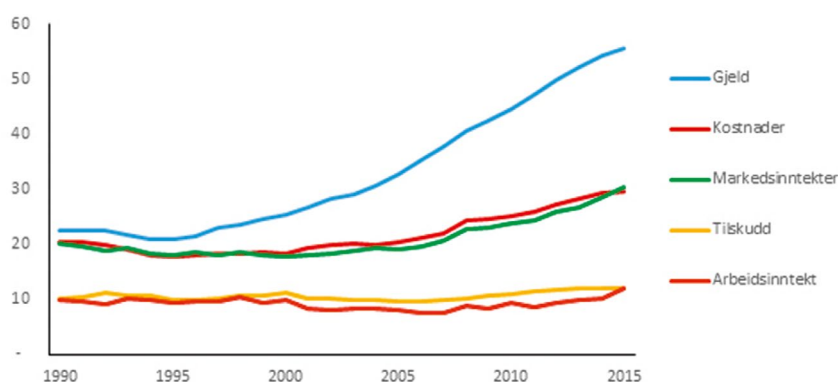
Økonomien i norsk jordbruk

Innad i jordbruket er manglende måloppnåelse i jordbrukspolitikken ofte forklart med at den norske landbruksmodellen er underfinansiert. Det er altså ingenting i veien med modellen eller politikken. Problemet er for lite penger, sies det. Løsningen er da mer penger. Problembeskrivelsen går sjelden dypere. Forbrukerne oppfordres til å støtte "norsk jordbruk", men ingen diskuterer "hva slags jordbruk" som skal støttes. Debatten om norsk jordbruks fremtid låses til en diskusjon om hvor mange milliarder kroner som skal overføres over statsbudsjettet, ikke mål, samfunnsoppdrag, biologi eller tilgjengelige ressurser.

Påstanden er at jordbruket kan løse sine problemer, det være seg lav inntekt, fallende selvforsyning eller overproduksjon, ved å produsere enda mer. Premisset om at økt

produksjon skal gi bedre økonomi og et lønnsomt jordbruk, serveres av alle aktørene innen jordbruksdebatten. Det gjennomgående slagordet er "økt matproduksjon", og alle er tilsynelatende enige om at jordbrukspolitikken skal innrettes slik at den stimulerer til dette, noe den også har gjort.

I perioden 1990-2015 har antallet gårdsbruk blitt redusert fra 100 000 til i overkant av 40 000. Jordbruksarealet per gård har mer enn doblet seg. I 2015 er produksjonsvolumet per arbeidstime mer enn dobbelt så høyt som det var i 1990. Satsingen på stordrift og volum skulle også gjøre jordbruket robust, lønnsomt og mindre avhengig av tilskudd. Dette har ikke skjedd. **Figuren under** viser utviklingen i jordbrukets gjeld, kostnader, markedsinntekter, tilskudd og arbeidsinntekt i perioden 1990-2015. Tallene er i løpende milliarder kroner.

Kilde: Totalkalkylen, NIBIO.

³ Forskrift 25. Januar 2017 om satser for tilskudd til frakt av kraftfôr.

Økonomien i norsk jordbruk er i ubalanse, i likhet med jordbruket i resten av verden. Gjelden i norsk jordbruk er nå nær 60 milliarder kroner, mens den totale omsetningen (tilskudd + markedsinntekter) er om lag 40 milliarder kroner. Kostnader vokser, samtidig som realinntektene faller. Markedsinntektene har de siste tiårene vært lavere enn produksjonskostnadene, og tilskuddene utgjør i dag mer enn sektorens totale arbeidsinntekt. Samtidig viser undersøkelser at hver fjerde handlepose med spiselig mat kastes, og hvert år ligger det tonnevis kjøtt på lager.

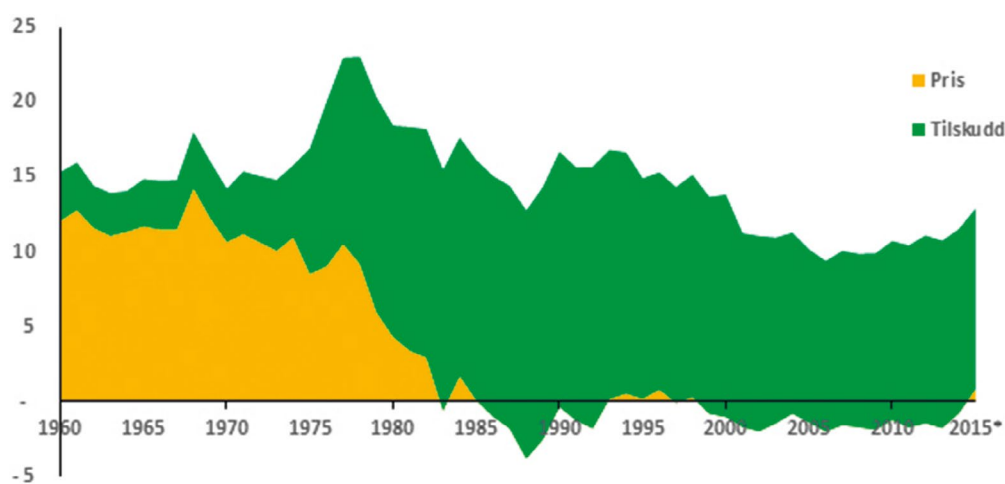
Virkemidlene i jordbrukspolitikken, spesielt tilskuddene, styrer jordbruket bort fra de målene som fellesskapet har for sektoren. Tilskuddene som gis til norske bønder, lave kraftfôrpriser, og investeringsstøtte til å bygge storfjøs, stimulerer bøndene til en volumproduksjon løsrevet fra arealressurser, driftsøkonomi, etterspørselen i markedet og ikke minst de politiske målene med jordbrukspolitikken. Slik tilskuddene har blitt brukt så har de heller ikke bidratt til bedre lønnsomhet i næringen.

Dette må ikke forstås som en kritikk av at norsk jordbruk mottar offentlige bevilgninger. Matproduksjonens samfunnsoppdrag kan ikke oppfylles kun med råvarepriser. Norsk jordbruk vil alltid være avhengig av et visst nivå av tilskudd. Det viktige er hva tilskuddene brukes til. De offentlige bevilgningene til norsk jordbruk er årlig om lag 14 milliarder kroner. Dette utgjør én prosent av det totale

statsbudsjettet. Summen er ikke stor, men den er viktig. Jordbrukspolitikken er en samfunnssak og det er legitimt å støtte matproduksjon og arealforvaltning på lik linje som med skoler, sykehus, infrastruktur og forsvar. Jordbruket skal sette oss i stand til å både overleve på og leve på norsk jord. Matproduksjon og forvaltning av jordressurser er således en samfunnsoppgave som inngår i den helhetlige styringen av samfunnsutviklingen. For at disse samfunnsoppgavene skal ivaretas trengs det politikk og penger. Markedskreftene i et fragmentert og maktkonsentrert matmarked styrt av bedriftsøkonomiske hensyn, kan ikke oppfylle de politiske målene fellesskapet har satt for matproduksjonen.

Jordbruket har to inntektskilder: tilskudd fra staten og priser i markedet på det de produserer og selger. Enkelt fortalt er det slik at markedsprisen skal sikre nødvendig produksjonsvolum og diversifisere på kvalitet i tråd med etterspørselen i markedet. Tilskudd skal brukes for å gjennomføre jordbrukets samfunnsoppdrag dersom markedsprisene ikke ivaretar dette. Skal tilskuddene fungere til sine formål, må prisene fungere til sine formål.

I **figuren under** vises sammensetningen av tilskudd og markedspriser etter at produksjonskostnadene er fratrasket markedspriser, fra 1960 og opp til i dag. Tallene er i milliarder kroner og inflasjonsjustert til faste 2015-kr.

Kilde: Totalkalkylen, NIBIO

Fram til slutten på 1970-tallet fikk bonden størsteparten av sin inntekt i form av priser i markedet. Tilskudd var det tilskudd skal være - tilskudd til noe annet. Så utover på 1990-tallet og fram til i dag så har hele bondens nettoinntekt vært i form av tilskudd. Gårdsbrukene er større enn noen gang. Fjøsene rommer flere dyr enn før. Produksjonsvolumet per ku, per time, per tilskuddskrone og per bonde er større enn noen gang. Samtidig er norsk jordbruk i dag svært avhengig av importert kraftfôr og tilskudd.

Med større fjøs og økt produktivitet skulle norsk jordbruk produsere seg til lønnsomhet og mindre tilskudd. Slik gikk det ikke. Når produksjonsvolumet øker, stimulert av tilskudd og investeringspakker – ikke av etterspørsel i markedet - fører dette til overproduksjon og i neste omgang et raskt prisfall som presser bondens inntekter nedover. Gjennomsnittlig årsverksinntekt i jordbruket er 230 000 kroner. Justert for inflasjon så har denne inntekta stått stille siden slutten av 1970-tallet, samtidig som det har vært en svært sterk volumvekst. Bøndene produserer mer, men tjener mindre.

Volumtro dominerer fullstendig i utformingen av jordbrukspolitikken. En politisk styrt lav kraftfôrpris gjør at produksjonsvolumet og energiuttaket kan løsrives fra det lokale ressursgrunnlaget. Den statlige investeringsstøtten til bygging av store fjøs, samt tilskudd til økt produksjon, gjør at produksjonsvolumet løsrives fra driftsøkonomien på det enkelte gårdsbruk og i sektoren totalt sett. Det store problemet i norsk jordbruk er altså ikke først fremst for små overføringer, eller at overføringene ikke øker nok. Hovedproblemet er utformingen av overføringene, fordi de subsidierer en svært kostbar produksjonsstruktur basert på volum og økende mengder importert fôr, som det ikke finnes økonomisk grunnlag for å finansiere i næringen. Konsekvensene av denne produksjonsstrukturen er at jordbruket ikke er i nærheten av å oppfylle de politiske målsettingene med matproduksjonen.

Driftsøkonomien, altså markedsinntekter minus produksjonskostnader, er negativ og tilskuddene er i sum større enn de totale nettoinntektene i jordbruket. Volumene øker. Etterspørsel, volum, pris og kvalitet er i praksis løsrevet fra hverandre. Når det er brudd mellom disse mekanismene, mister bonden mulighet til å ha effekt på det totale landbrukssystemet. Uten påvirkningskraft blir bøndene i stedet fanget i et avhengighetsforhold til statlige overføringer, som hverken er bra for den enkelte bonde eller for den nasjonale matproduksjonen. Politisk styring og økonomiske virkemidler for å sikre at politiske formål ivaretas, er nødvendig. Hovedproblemet i dag er likevel på mange måter motsatt - bondens inntekter er i økende grad styrt og avhengig av tilskudd.

I en politisk næring som norsk jordbruk, kan produksjon og organisering av drift være basert på tilpasninger til hva

som gir mest mulig tilskudd, men dette må gi en utvikling og et resultat som samsvarer med samfunnsmålene for jordbruket. Både tilskuddsavhengigheten og tilskuddenes utforming styrer i dag jordbruket i feil retning. Pris bør spille en viktigere rolle for bondens nettoinntekt enn den gjør i dagens system. Volum og kvalitet må i større grad betales for i markedet.

Ensidig fokus på mengder og “økt produksjon”, undergraver jordbrukets samfunnsoppdrag, legitimitet, og lokale energi-grunnlag. Gjennom 2000-tallet har om lag 11,5 milliarder kroner blitt brukt på ulike statlige støtteordninger til bygging av fjøs, mens bare 350 millioner kroner har blitt brukt på tilskudd til rydding og bearbeiding av jord. Kraftfôret subsidieres slik at det har blitt billigere å bruke enn gras, og importen av kraftfôrråvarer legger nå beslag på like store jordbruksarealer i utlandet som den samla norske kornproduksjonen. Gårdsbruk med store volum mottar mer tilskudd for å finansiere en drift som framstår som stadig mindre lønnsom. Alle disse prioriteringene har skjedd innenfor “den norske landbruksmodellen”. Hva hjelper det å overføre mer penger til denne modellen hvis politikken ikke endres?

Produksjon og handel

Kva rolle spelar norsk matproduksjon i verda? Noreg er den største fiskeeksportøren i verda, og ein miniputt i jordbruksverda. Det er mellom anna fordi vi har ein kyst som strekk seg to og ein halv gong rundt ekvator, medan berre tre prosent av arealet vårt kan pløyast. Likevel prøver både fiskerinæring og næringspolitikarar stadig vekk å trakke ned jordbruket fordi det ikkje er like “effektivt” som fiskerinæringa.

“Jordbruket står i vegen for norsk fiskeri i Europa.” Kor mange gonger har vi ikkje høyrte dette presentert som ei sanning - at tollvernet på norsk mat står i vegen for fri eksport av fisk? I røynda har EU allereie god tilgang til den norske jordbruksmarknaden - dei er nest største eksportør av mat til Noreg. Og EU er ein av våre største fiskekundar. Men eksporten famnar i hovudsak om råstoff - uforedla fisk. Noreg vil eksportere foredla fisk. Det vil ikkje EU gje oss tilgang til utan vidare. Men det dei vil ha i bytte er ikkje biff og bønner. Det er tilgang til dei same fiskeriressursane - å kunne fiske i norske farvatn, og kjøpe seg inn i norske fartøy og norske fiskekvoter.

Konflikta mellom jordbruk og fisk er i stor grad ein konstruert konflikt. I røynda har både kystfiskaren og den sjølvstendige lakseoppdrettaren med liten konsesjon meir til felles med deltidssauebonden på Vestlandet enn han har med EU-byråkratar, multinasjonale selskap, børsspekulantar og handelsavtaleforhandlarar. Jordbruk og fiske

har lange tradisjonar for å vere to sider av same levebrød. Framleis jobbar begge to med naturressursar, og er difor desentraliserte næringar. Dersom systemet gjer det umogleg for dei to å leve side om side - kanskje er det då systemet det er noko gale med?

Det norske jordbruket vert dagleg holdt opp mot eit skrekkdøme: Danmark, med sine sjukdomsproblem, gjeldsvekst, konkursrater og aksjeselskapsfinansierte bruksstruktur. Her må det norske jordbruket for all del ikkje hamne. Og eit klart ideal: Austerrike og Sveits, med dyr på beite i Alpane, i snitt mindre gardsbruk enn i Noreg, høg sjølvforsyning, låg kraftfôrbruk og eit jordbruk med høg truverd blant innbyggjarane. Likevel er retninga i norsk jordbruk stø: I retorikken søker vi Austerrike. I politikken etterliknar vi Danmark.

Norsk jordbrukspolitik er ein del av den same liberale tradisjonen vi ser i EU og store deler av verda. Målet er minst mogleg regulering av produksjon og marknad, mest mogleg konkurranse i alle ledd og lågast mogleg pris til forbrukar. EU er eit grelt døme på kor Noreg er på veg.

Den felleseuropeiske landbrukspolitikken (CAP), som forvaltar 40 prosent av EUs felles budsjett, har hatt forenkling som mål i fleire tiår. Det har ført til at systemet har endra seg så fort at ikkje ein gong dei sjølve klarar å henge med: Tilskot vert ikkje utbetalt i tide fordi ingen skjønar kva som eigentleg skal betalast ut.

I 2015 forsvann kvotane på produksjon av mjølk i EU. Produksjonen var allereie høgare enn etterspurnaden, men heldt fram å auke trass i at han ikkje lenger var lønsam for gjennomsnittsbonden. Samanhengen er i og for seg logisk: Bøndene vert stimulerte gjennom tilskot og kraftfôr til å produsere mykje. Det vert overproduksjon og mjølkeprisane fell. Bøndene kan ikkje anna enn å kompensere for inntektsfallet med å auke produksjonen. Det har ført til ein auke i konkursar: I 2015 gjekk 2 prosent av danske mjølkebønder konkurs, dobbelt så mange som året før. 7,5 prosent av svenske mjølkebønder la inn mjølkeslangen i same periode. Ser vi på alle produksjonar, var 80 prosent

av alle danske bønder insolvente, altså ikkje i stand til å gjere opp krav, og med eigendelar og inntekter som ikkje dekte gjelda.

Liberalisme i Noreg er likevel ikkje heilt det same som liberalisme i Europa. Det norske jordbruket står ganske aleine i verda ved å insistere på å subsidiere den produktive bonden: vi har bønder for å produsere mat, difor subsidierer vi produksjonen deira. Fortel du dette til politikarar i til dømes Austerrike, ristar dei på hovudet. Dei produserte landbruksvarene er det marknaden sin jobb å betale for. Det staten bør betale for, er dei måla bonden hjelper samfunnet å nå, men som marknaden ikkje kan betale for: Pleie kulturlandskapet, det biologiske mangfaldet, skogen og jorda, rett og slett.

Tollvernet er avgjerande for å føre ein nasjonal jordbrukspolitik - akkurat som tariffavtalar er avgjerande for å sikre norske løns- og arbeidsvilkår for lønsmottakarar. Tollvernet skal sikre at det produsentane tener på produktene sine, marknadsinntektene, står i stil med Noregs kjøpekraft og kostnadsnivå. Dette må sjåast i samanheng med at inntektsgrunnlaget i norsk jordbruk kjem frå to kjelder: Marknadspriser og tilskot. Dette vert ofte sausa saman til ein pott, sjølv om marknadsinntekter og tilskot altså skal ivareta ulike formål. Skal tilskota fungere til sine formål, må tollvernet fungere til sine. Difor må handlingsrommet - altså sjansane vi har til å legge toll på importerte varer innanfor internasjonale regelverk - synleggjerast og brukast.

Noreg, som held fast på produksjonsstønad, må balansere han innanfor rammene av internasjonale regelverk. Dette regelverket viser i hovudsak til forbodet mot handelsvridande subsidiar (eksportstønad). Subsidierte produkt skal ikkje seljast billeg på verdsmarknaden, då konkurrerer dei ut varer frå produsentar som ikkje har råd til eller vil subsidiere sin produksjon. Dette spelar òg inn på handlingsrommet i tollvernet: WTO-avtalane opptre med gule, blå og grøne boksar. Dei gule boksane er mest konkurransevridande, og inneheld både pristilskot til jordbruksprodukt og målpris. Blå boks inneheld mellom anna arealtilskot (mildt konkurransevridande), medan grøn boks er miljøtiltak som til dømes kulturlandskapspleie - tiltak som er sett på som å ikkje ha konkurransevridande effekt. For å ha plass til tollvern i den gule boksen, er det altså viktig å ikkje fylle han opp med pristilskot - men heller støtte jordbruket gjennom den grønne boksen.

Men produksjonssubsidiar får negative konsekvensar òg for innanlands produksjon og konkurranse: Ei av forenklingane som vart gjort i jordbruksavtalen 2016, var ein reduksjon på tal ullklassar frå 16 til 11. Initiativet til endringa kom frå Landbruksdirektoratet. Dei ulike klassane femner om ulike kvalitetar, rasar og tilskotssatsar. Endringa innebar å fjerne alt tilskot til dei lågaste klassane og overføre det til den beste ulla.

Konsekvensen vart at all ull frå villsau sit att utan tilskot. Villsau er i vekst, både som kulturlandskapspleiar, kjøtdyr og ulldyr, og næringa tok ikkje lett på endringa. I eit møte med direktoratet vart dei lova å få attende tilskotet - etter at ulla har skapt seg ein marknad.

For å skape den marknaden må villsau-ulla etablere seg ikkje berre i konkurranse med utanlandsk ull, men norsk, subsidiert ull, som altså får ein heilt annan pris. Det vert med andre ord dobbelt så vanskeleg.

Foredling og sal

Under tre prosent av Noregs yrkesaktive befolkning er bønder. Med andre ord har dei færreste av oss kontakt med maten vår før han hamnar i butikken - vi veks fram som den fyrste generasjonen nordmenn som ikkje treng å møte maten vår andre stader enn i alltid stappfulle butikkhylle. Speglar det vi møter der røyndommen i produksjonen, og fungerer forbrukermakta i ein situasjon der vi ikkje kan velje det som ikkje i butikken?

Norsk jordbruk er prega av sterkt samhald. Alt for alle og alle for ein har gjeve næringa sterke samvirker innan produksjonen av mjølk, kjøt, egg og korn. Norsk jordbruk har òg ei enormt sterk merkevare: ALLE er for “norsk mat på norske ressurser”, frå Erna Solberg via Norgesgruppen og Rema til McDonalds. 92 prosent av nordmenn ynskjer

eit landbruk minst på dagens nivå, i fylgje ei undersøking gjort for Noregs Bondelag⁴. Likevel har vi synt at sjølvforsyningsgrada går ned - fordi orda ofte er berre ord: Der høg kvalitet burde tyde ein høg og rettvis pris, vert norsk mat alt for ofte solgt på billegsal. Meny sel spanske plommer på tilbod dei få vekene norske plommer er i sesong. Etter “smørkrisa” i 2011 byrja Tine å betale mjølkebøndene 7 øre per gram feitt - og selje det same feittet i smørpakke i butikken til ein detaljpris på 5 øre. Slik underbygger ein si eiga merkevare, og fyller ikkje funksjonen til eit samvirke: å få best mogleg pris for vara på vegne av eigaren.

Landbrukssamvirka er gode på volum. 80 prosent av inntektene til Nortura kjem frå 20 prosent av produkta. Det burde gje dei eit overskot til mindre produktlinjer og

⁴ Ribsskog, O. B. 2016. “Regjeringa på kollisjonskurs”. Norges bondelag

regionale variasjonar - men selskapet klarer ikkje eingong å skilje ut kva lam som kjem rett frå fjellbeite og kva som har gått heime på kraftfôr, sjølv om ein er klar over at det har stor skilnad på kjøtkvaliteten.

Samvirka er òg i høg grad politiske aktørar. Då Nortura skreiv innspel til jordbruksforhandlingane i 2016, var eit av krava deira at kornøkonomien må sikrast utan dyrare kraftfôr. Tine argumenterer årleg for å styrke økonomien til mjølkeprodusentane gjennom investeringsprogram og auka tilskot, og berre "forsiktig økning i målprisene".

Tre daglegvarekjeder sel oss 95 prosent av maten vår. Det er sterkast konsentrasjon i Europa. Både konkurransetilsynet og fleire regjeringar har kritisert maktkonsentrasjonen, men utan å gjennomføre konkrete tiltak. Tiltak som har vore vurderte er ei franchiselov. Tiltak som burde vore vurdert er forbod mot å selje mat til under innkjøpspris og forbod mot hylleprisbetaling. Det ville gjeve oss prisar som i større grad synte verdien til vara.

Kvar kjede har sin eigen grossist som styrer og kontrollerer vareutvalet i butikkane. Skal du selje noko, må du som hovudregel vere på listene til aktuelle grossist, og det kostar pengar og krev volum. Forhandlingar mellom kjeder og produsentar skjer i ei omtala "haustjakt", av fleire omtala som lite hyggelege forhandlingar der produsentane vert pressa på pris, eksklusivitet og deltaking i kjedestyrte kampanjar. Slike kampanjar (gjerne kalla joint marketing), saman med til dømes hylleprisbetaling og sal med tap, gjer det umogleg for så vel forbrukarar som politikarar å finne

ut kven som tener på maten som vert produsert i Noreg. Så lenge aktørane får lov å skjule seg bak løynde forhandlingar, er det umogleg å vite kor makta - A.K.A. pengane - verkeleg ligg i norsk matproduksjon.

Noko veit vi likevel. Vi veit at norske mjølkebønder sin del av prisen på konsummjølk i butikk er den lågaste i Europa. Vi veit at snittnordmannen må jobbe 1 time og 25 minutt for å ha råd til maten hen treng for ei veke, og at vi bruker 13 prosent av inntekta vår på mat, mot 40 prosent for 50 år sidan. Det burde med andre ord vere rom i norske lommebøker til å snakke om mat på samme måte som andre varer vi kjøper til barna våre: Det tryggaste barnesetet, det beste stelletbordet, den sunnaste - ikkje billegaste - maten.

Kjedene grev seg stadig lenger nedover i verdikjeden i det vi kallar vertikal integrering. 28 prosent av varene i butikkane i Noreg er bestilt, produsert eller eigd av kjedene. Det er etter kvart meir unntaket enn regelen at nye produkt vert lanserte i fleire butikkar samstundes, altså utan ein eller annan form for eksklusivitetsavtale med ei kjede. Kvar kjede eig sitt bakeri, sitt grønsaks"samvirke", sin kaffileverandør og i stadig større grad sin kjøttforedlar og sine lokalmatleverandørar - som i tur vert stadig mindre lokale.

Mangfaldet i norske butikkar speglar maset til media om helse, fedme og sjukdom. I praksis vert vi presenterte for to typar mangfald: Mengde og type søtstoff og mengde og type feitt. Dette speglar ikkje mangfaldet i norsk matproduksjon. Alle ledd, frå politikar til foredlar til butikk, må ta sin del av ansvaret for dette.

Noreg treng nye omsetningsledd. Småskalaprodusentar av kortreist og økologisk mat er i fremste rekke med å utvikle og ta i bruk Bondens Marked, innkjøpssamarbeid, kooperativ, andelsgardar, abonnementsordningar og uavhengige daglegvarehandlar. Sentraliserte mathallar har derimot synt seg å fungere dårleg for småskalaprodusentar. Det syner at ein for å få lønsemd må minimere tal på mellomledd, og ha best mogleg kontakt mellom forbrukar og produsent. Slik løyser ein opp til fleire av problema teke opp både i dette og andre kapittel: Forbrukermakta fungerer, røyndommen vert tydeleg - og ikkje minst unngår vi den generasjonen som trur mjølk vert produsert på Coop.

Ansvar

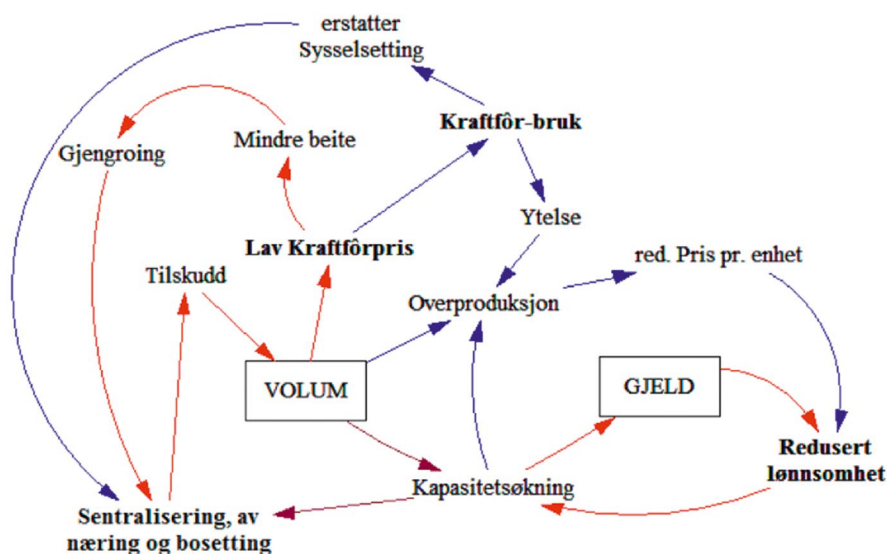
Kven skal vi stille til rette for at vi er her vi er? “Sauer er ålreite dyr”, sa dåverande RV-politikar Liv Finstad i ein NRK-debatt i 1983, og det seier framleis mykje om kunnskapsnivået til norske politikarar om jordbruk.

Midla til jordbruket vert fordelte i jordbruksforhandlingane - ei lukka forhandlingsrunde mellom byråkratar i Landbruks- og matdepartementet og Norsk Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Dei forhandlar på bakgrunn av Hovedavtalen for Jordbruket. I denne avtalen står det svart på kvitt at han er til for å kome fram til tiltak som fremjar jordbrukspolitikken det er fleirtal for i Stortinget, og som ikkje er elles vedteken i Stortinget, ved lov eller forskrift. Likevel har det vokse fram ein praksis der all jordbrukspolitikk vert bestemt bak desse dørene, og der Stortinget avstår frå å meine noko om, langt mindre gjere endringar i, ein framforhandla avtale - “av respekt for forhandlingsinstituttet.”

Det stortingspolitikarane gjer då er ikkje berre å unnlate å gjere, men å direkte motarbeide sitt eige grunnlovsmandat: Å styre korleis statlege pengar vert brukte. Jordbruksforhandlingane handlar om inntekta til bøndene, men ikkje på same måte som lønsforhandlingar handlar om inntekta til oljearbeidarane. Bønder er sjølvstendig næringsdrivande, og pengane er offentlege. Når politikarar ikkje tek ansvar for korleis dei vert brukte, går dei òg glipp av kunnskapen om korleis systemet dei vert brukte i heng saman. Når politikarar ikkje flyttar pengar til jordbruket, satsar dei heller ikkje på det i valkampar eller oppfordrar til offentlig diskusjon om det. Slik kan ein hevde at avtaleinstituttet fordummar jordbruksdiskusjonen i Noreg. Situasjonen er sjølv sagt òg sjølvforsterkande, sidan politikarar utan kunnskap får stadig vanskelegare for å bryte inn i ein politikk dei ikkje forstår.

Jordbruksforhandlingane var hovudårsaka til at Bondelaget ikkje gav si støtte til det største sosiale opprøret i Noreg etter krigen - Hitra-aksjonen i 1975, då bønder gjekk til skattestreik i protest mot låge prisar og dårleg lønsemd. Strukturrasjonalisering har vore sett på som naudsynt for å halde tritt med samfunnet. Det er kanskje naturleg for ein fagorganisasjon: Kroner og øre i medlemslommebøkene vert viktigare enn heilskapen. For at samfunnsinteressene skal få makt over jordbrukspolitikken er det naudsynt at Stortinget - og forbrukarar og veljarar - tek attende makta over Hovedavtalen og Jordbruksforhandlingane.

Stortinget skal ikkje vurdere om tiltaka i avtalen gagnar kvar enkelt bonde eller bondenæringa som heilskap. Stortinget skal vurdere om avtalen gagnar norsk matproduksjon, norsk folkehelse og bruk av jord i Noreg.

Modellen over syner galskapen i systemet landbruket vårt er pressa inn i: Di meir det får av denne politikken, di svakare vert det. Det er på tide å sette systemet til side, og jorda i førarsetet. Norsk jordbruk fortener betre (kjelde: Silje Meskestad).

Kommentar til Meld. St. 11 “*Endring og utvikling - En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*” (2016-2017)

Av Alliansen Ny Landbrukspolitikk

Alliansen Ny Landbrukspolitikk meiner at storting-smeldinga som landbruksminister Jon Georg Dale og resten av regjeringa har presentert, er alt anna enn framtidsretta. I skrivande stund er Stortinget i ferd med å handsame føreslaga regjeringa fremmar, og kva som blir ståande att er uvisst. Fleirtalet på Stortinget vil truleg hindre regjeringa i å gjennomføre mange av tiltaka, og derfor trekke meldinga i ei betre retning. Vi vil her kommentere på korleis meldinga føyer seg inn i rekkja av tapte sjansar for å fikse landbrukspolitikken i Norge, i tillegg til å skildre kva som er og bør vere føremålet til jordbruket. I delane “Hva vil vi?” og “Kva gjer vi?” vil vi presentere eit alternativ til den politikken som blir ført i dag.

Meldinga som regjeringa har lagt fram, gjev ei oppskrift på eit norsk jordbruk som ikkje vil vere rusta til å møte utfordringane som framtidens samfunn står overfor: nemleg å sikre nok, trygg og miljøvenleg mat på norske ressursar i ei verd med klimaendringar og befolkningsauke. Samstundes legg regjeringa føresetnadar for norsk jordbruk som gjer at næringa, i konkurranse med andre land, på sikt er dømt til å tape. Meldinga er basert på eit einseitig fokus på kostnadseffektivitet, eit utgangspunkt vi meiner er feil. Dersom målet med jordbruket skulle vere å konkurrere om å produsere mest mogleg for minst mogleg innsats, vil Noreg alltid kome dårleg ut samanlikna med andre europeiske land. Vår topografi, våre vêrforhold og vårt lønssnivå er rett og slett ikkje konkurransedyktig. Skal ein vere tru mot idealet om kostnadseffektivitet, vil ein logisk konklusjon dermed vere at vi slett ikkje bør ha noko jordbruk i Noreg, men heller satse utelukkande på import. Dette er ein røyndom vi vil nærme oss stadig meir dersom politikken i meldinga blir gjennomført.

Heldigvis er det andre essensielle samfunnsgode jordbruket bidreg til, som gjer at vi likevel synes det er verdt å drive matproduksjon her til lands: næringsverksemd, verdiskaping og arbeidsstadar i heile landet, biologisk mangfald, verdifullt kulturlandskap og ikkje minst trygg mat av høg kvalitet. Dessverre vert ikkje desse viktige samfunnsgoda verdsett ettersom tiltaka regjeringa foreslår vil direkte svekke jordbruket si moglegheit til å levere dei. Meldinga representerer dermed ei vidareføring av ein jordbrukspolitikk som går i heilt feil retning - ei retning der jordbruket vert stadig meir sentralisert, fleire bruk vert lagt ned, og produksjonen i mindre grad er basert på våre eigne ressursar. Utgangspunktet bør ikkje vere at norsk jordbruk skal

koste minst mogleg, men heller at norsk jordbruk skal vere i stand til å levere viktige tenestar vi som samfunn meiner det er verd å betale for. I eit langsiktig perspektiv har vi nemlig ikkje råd til å la vere.

Stridens kjerne står om at meldinga foreslår å endre det overordna målet for norsk landbruk. Stortinget har tidlegare vedteke mål om mattryggleik, sjølvforsyning, verdiskaping over heile landet og berekraftig landbruk. Desse måla er framleis med i regjeringa si landbruksmelding, men dei vert alle underordna eit hovudmål om kostnadseffektivitet. Ei slik målendring vil medføre mindre bruk av norske areal og redusert verdiskaping og sysselsetjing i distrikta. Med tanke på at det norske gjennomsnittlege mjølkebruket har 26 kyr, og at om lag 6000 av dei nærmar 9000 mjølkebruka i Noreg har færre kyr enn dette⁵, inneber eit einseitig fokus på kostnadseffektivitet å seie nei til bønder flest.

Frå eit internasjonalt perspektiv har Noreg som eit velstående og ressurssterkt land eit ansvar for å føre ein berekraftig landbrukspolitikk og produsere mat på norske ressursar. Dette er i tråd med tilrådingane til FN, som seier at alle land bør gjere det dei kan for å produsere den maten dei har moglegheit til. Gjennom vår aukande soyaimport frå land som Brasil legg Noreg beslag på store areal som kunne ha vorte brukt til produksjon av mat for lokalbefolkninga. Samstundes undergrev vi vår eiga moglegheit til sjølvforsyning i ei tid kor den globale situasjonen er uføre-seieleg. Norske areal som fyrst er gått ut av produksjon, vil høgst sannsynleg gro att og ikkje verte brukt til jordbruk att. Dette samsvarar dårleg med ein situasjon kor behovet for mat, både i Noreg og i verda, berre vil auke.

Å fjerne måltalet for reell sjølvforsyning slik som regjeringa foreslår vil gje eit heilt feil bilete av kor sjølvforsynte me faktisk er, og det vil gjere oss sårbare i møte med økonomiske og politiske kriser. Å basere matproduksjonen på import av soya og kraftfôr medan norske utmarksbeiter gror att og matjord blir lagt brakk, er ei svært skremmande og lite reversibel utvikling. I realiteteten foreslår regjeringa å svekke sjølvforsyninga, men auke sjølvbedraget.

Regjeringa skriv i meldinga at dei vil “legge til rette for økt bruk av norske fôrressurser, herunder utmarksbeite”. Det er foreslått å endre ordninga for beitetilskott, og mellom anna fjerne tilskott til beite i innmark. Beiteressursane i

⁵ Budsjettmemnda for jordbruket 2016. Totalkalkylen for jordbruket. Side 49.

Noreg representerer ein stor verdi som dyrefôr, og ein stor andel av naturmangfaldet i Noreg er avhengig av eit ope kulturlandskap. Bønder som held dette landskapet i hevd og hindrar det frå å gro att med krattskog, gjer oss ei stor teneste og bør få tilskott for denne landskapspleia. Det vert feil å "forenkle" tilskotsystemet på den måten regjeringa ønskjer, då bønder som har beite i innmark ikkje lenger vil få stønad. Sidan mange bønder er avhengige av å bruke både utmark og innmark i løpet av vekstsesongen for å sikre ei god ressursutnytting, vil dette samla sett kunne innverke negativt på bruken av utmarksbeite. Dersom regjeringa verkeleg ønskjer å følge opp målet om å bruke norske fôrressursar må støtta rettast inn slik at det eine ikkje går på kostnad av det andre.

Vi ser at klimaendringar gjer seg gjeldande og er ein trugsel mot å sikre stor nok matproduksjon til ei aukande verdsbefolkning. Vi må difor møte dette problemet med langsiktige tiltak for å styrkje norsk sjølvforsyningsgrad. I meldinga står det at ein skal "i løpet av våren 2017 komme tilbake med konkrete tiltak for å redusere landbrukets klimautslipp og korleis landbruket kan kompenseres innenfor sektoren. Arbeidet skal blant annet baseres på rapporten Landbruk og klimaendringar og Grønn skattekommisjon".

I rapporten til Grøn Skattekommisjon som blei lagt fram desember 2015 vart det mellom anna foreslått avgift på og redusert produksjonsstønad til raudt kjøt. Dette med bakgrunn i at kyr, sauer og geiter slepp ut klimagassen metan frå vomgjæring. Samstundes er dette einaste måten å omgjere gras og beiteressursar til menneskemat på. Norsk storfekjøt har lågare utslepp per kilo kjøt enn importert storfekjøt, og i Noreg er òg dyrevelferda god og antibiotikabruken liten. Drøvtyggarar er òg ein svært viktig komponent av næringskretsauget, og samspelet mellom beiting og grasproduksjon er sentralt for å binde karbon i jorda og auke fruktbarheita. I Noreg i dag et vi òg meir storfekjøt enn vi produserer sjølve - om lag ein femtedel av forbruket vårt er importert storfekjøt. Tiltak som oppmodar til mindre produksjon av raudt kjøt i Noreg vil difor ha liten effekt på klima dersom ikkje forbruket vert påverka. Då vil nemleg andelen importert kjøt auke og ein får karbonlekkasje. I tillegg til dette er det viktig å støtte opp om den type husdyrhald som kan nytte dei norske ressursane vi har. Difor treng vi kyr, sauer og geiter som kan gjere gras og beite om til mjølk og kjøt. Forskarar på NMBU har anslått at det er potensial for meir klimavenleg kjøtproduksjon i Noreg

gjennom riktig føring, gjødsling og dyrevelferd⁶.

Landbruksmeldinga foreslår å fjerne samvirka sine marknadsregulerande rettar og målprisen for svinekjøt. Sjølv om dette kan resultere i kortsiktige fordelar vil det på lang sikt føre til ustabile prisar for norske bønder. Samvirkeordninga er med på å sikre norsk landbruk over heile landet og gjev både små og større gardar tryggleik for pris og avkastning. Ei usikker lønsinntekt kombinert med avvikling av avløyserstilskot vil redusere bønder sine moglegheiter til å gjere langsiktige investeringar, noko som òg er naudsynt for å oppnå målet om eit landbruk tufta på berekraft.

I meldinga er det vidare foreslått å kutte støtta til tidlegpensjonsordninga, som i dag rettar seg mot bønder mellom 62 og 67 år som vel å slutte. Eit slikt kutt vil hindre unge frå å sleppe til og overta gardsdrift frå bønder som ikkje får ta ut tidleg pensjon. Det er òg foreslått å kutte støtta til avløyserordninga for ferie og fritid. Dette er i sum tiltak som gjer det vanskelegare å ta over og drive gard, og vil vere negativt for rekruttering.

Å oppretthalde bønder sitt sikkerheitsnett er heilt naudsynt for å rekruttere unge til landbruket. Det er mange unge spirande agronomar i dag som kan tenkje seg å velje landbruk. I 2016 hadde 20 % fleire ungdomar landbruksfag som sitt fyrste studieval, samanlikna med 2015⁷. Landbruket representerer ei framtidsretta, grøn næring. For at desse unge skal kunne realisere draumane sine om å starte i landbruket, er dei avhengige av å vite at det er eit stabilt og sikkert yrke dei går til. ANL meiner difor at meldinga må ha som mål å sikre konkurransedyktige inntektsmoglegheiter i landbruket.

Meldinga legg vekt på å stimulere til ei landbruksnæring som møter etterspurnaden frå norske forbrukarar, men det er ein klar mangel på samsvar mellom regjeringa sine mål og tiltak. Sal av økologiske matvarer er i enorm vekt og norske forbrukarar ønskjer seg eit betre tilbod av norskproduserte økologiske matvarer. Å fjerne målet om økologisk matproduksjon er difor ikkje kompatibelt med det forbrukarane ønskjer og er såleis lite framtidsretta. Noko anna som underbyggjer behovet for å oppretthalde målet om økologisk produksjon er den store interessa for økologisk landbruk og vekst i søkjarar til norske utdanningsinstitusjonar på dette området.

⁶ Aass, L og Åby, B.. 2017. "Stort potensial for reduksjon i klimagassutslippene". Buskap 1/2017: 17-24

⁷ Landbruks- og matdepartementet. 2016, 16. august. "Ungdom søker landbruket".

Hva vil vi?

Av Alliansen Ny Landbrukspolitik

Alliansen ny landbrukspolitikk krever endring i dagens landbrukspolitikk og en ny forståelse av virkeligheten i norsk og global matproduksjon. I dag er matmangel i verden i stor grad et politisk fordelingsproblem, samtidig som det er behov for å øke matproduksjonen på verdensbasis. Å styrke et robust og solidarisk norsk landbruk er en del av løsningen.

ANL ønsker seg et landbruk som er økologisk, økonomisk og sosialt bærekraftig. Derfor må politikken i større grad beskytte og stimulere anvendelse av egne ressurser. Videre tilsier hensyn til økonomi, matkultur og folkehelse at vi må opprettholde bruksstrukturen med små og spredte bruk. Vi ønsker å fremme et alternativ til den rådende landbrukspolitikk, og vår visjon for fremtidens landbruk tar avstand fra Solberg-regjeringens foreslåtte hovedmål om kostnadseffektiv matproduksjon.

Målet for vår alternative landbrukspolitikk er bærekraftig bruk av et mangfoldig ressursgrunnlag på norsk landbruksareal. Dette må skje i solidaritet med andre lands rett til å ivareta egen matproduksjon. Derfor må det tilrettelegges for jordbruk som mangfoldig småskala-vekselbruk tilpasset lokalt naturgrunnlag. Dette er en framtidretta og klimarobust måte å dyrke jorda på, og legger til rette for anvendelse og utvikling av alternativ miljøvennlig teknologi i matproduksjonen.

I dette kapittelet vil vi dele ANL sine visjoner for et mer framtidretta landbruk. Vi ønsker et klimatilpasset landbruk hvor biologisk mangfold, tradisjoner og kulturarv blir ivaretatt. Derfor må vi satse på å opprettholde landbruk på steder der det ikke nødvendigvis er mest kostnadseffektivt å drive gardsbruk. For å løse miljø- og klimaproblem må vi i fremtiden basere oss på fornybare bærekraftige ressurser og her spiller landbruket en sentral rolle. Landbruket bidrar med verdier som ikke kan måles i penger - som god folkehelse, dyrevelferd og fellesgoder som hele samfunnet

drar nytte av. Likevel er det viktig å huske på at landbruk sitt hovedformål er å produsere trygg og sunn mat som kan mette hele befolkningen. Derfor tar vi til orde for å øke den reelle selvforsyningen på norske ressurser. Følgende punkter står sentralt i vår visjon for framtidens landbruk i Norge.

Rike kulturlandskap og biologisk mangfold

Kulturlandskapet er i rask endring, som følge av omstruktureringene i jordbruket det siste århundret. Intensiveringen av driften har blant annet ført til økt bruk av kunstgjødsel, brakklegging av jord og færre dyr på beite. Dette fører til at gamle blomsterrike slåtte- og beitemarker forsvinner, og med dem et viktig biologisk mangfold.

Tre ulike naturtyper knyttet til husdyrhold regnes som truet i Norge i dag: kulturmarkseng (sårbar), slåtteeng (sterkt truet), og kystlynghei (sterkt truet). Disse er naturtyper som trues av gjengroing, som kommer av opphør av skjøtsel. Av alle de truede artene i "Norsk rødliste for arter 2015" er 573 arter knyttet til kulturmark dannet i forbindelse med husdyrhold⁸. Når landskapet gror igjen utkonkurreres mangfoldet av blomster av kraftigere vekster, noe som igjen fører til at insekter som er avhengige av engplantene dør. Blant de truede artsgruppene er biller størst, etterfulgt av sopper og karplanter. Deretter kommer sommerfugler og vepser, to grupper med mange pollinerende insekter.

80 % av alle norske ville planter er begunstiget av blomsterbesøk fra pollinatorer⁹. Dersom pollinatorene blir borte, vil disse plantene sette færre eller ingen frø, og et rikt plantemangfold som danner grunnlaget for førenhetene vi henter i utmarka kan bli borte. Mange av jordbruksvekslene våre, som raps, epler, bær og flere grønnsaker, er også

Artsgruppe	Kritisk truet	Sterkt truet	Sårbar	Totalt
Biller	14	49	69	132
Sommerfugler	4	27	33	64
Vepser	8	12	38	58
Virveldyr	3	3	4	10
Karplanter	12	28	31	71
Lav	13	12	20	45
Moser	9	16	8	33
Sopper	4	22	58	84
Andre	4	24	48	76

Tabellen viser antallet arter i Norge som er truet i i semi-naturlig eng og hei¹⁰

⁸ Henriksen, S. og O. Hilmo, "Hvor finnes de truede artene?", Norsk rødliste for arter, 2015.

⁹ Henriksen, S. og O. Hilmo, "Truede arter i semi-naturlig eng og hei", Norsk rødliste for arter, 2015

¹⁰ Totland, Ø., Hovstad, K. A., Ødegaard, F., Åström, J. 2013.

helt avhengig av pollinering av insekter for vellykkede avlinger. Ville bier og andre ville pollinatorer står for om lag 60% av pollineringen, tambier står for resten¹¹. Dette viser til den enorme betydningen til et rikt og mangfoldig kulturlandskap.

Beitedyra våre er viktige i kampen mot gjengroing, i tillegg til at de har den fantastiske egenskapen å forvandle det som for oss er utilgjengelige næringsstoffer til menneskemat. For å ivareta det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet er det også helt nødvendig at skjøtelsesformer som slått og lyngbrenning holdes i hevd. Dette er gode eksempler på god ressursforvaltning.

Økosystemene i kulturlandskapet er som et fininnstilt maskineri, hvor hver og en art kan sees som et tannhjul som trengs for at den skal fungere. En sopp legger grunnlaget for en plante som igjen er avgjørende for en villbies overlevelse. Disse artene har en verdi for bonden, men ikke minst også en verdi i seg selv.

Godt klimaregnskap

Klimaendringane er farlege, urettvise og allereie i gang. Dei trugar menneskeliv, levebrød og natur over heile kloden. Viss vi ikkje gjer nok for å stanse utsleppa av klimagassar vil konsekvensane bli farlege - særleg for det globale sør som har minst skuld i å skape problemet. I Noreg byr òg endra årstider og meir nedbør og uvær på utfordringar for den norske bonden.

Klimagassutsleppa frå jordbruket står for om lag åtte prosent av dei samla utsleppa i Noreg. Medan andre sektorar, som oljeindustrien og vegtrafikk, har auka utsleppa sine mykje sidan 1990, har jordbruket redusert utsleppa med 5,3 prosent¹². I same periode har det vore nedgang i jordbruksarealet i Noreg, og det har blitt lågare sjølvforsyningsgrad. Samstundes har auka import av matvarer ført til utslepp i dei landa som produserer maten, og desse utsleppa blir ikkje bokført i det norske klimarekneskapet. Som vi vil kome attende til seinare, er det meir enn berre Statistisk Sentralbyrå sine tabellar for utslepp i jordbruket som er viktig å sjå på når ein skal utvikle klimapolitikk for jordbruket.

Rapporten "Landbruk og klimaendringer" frå Landbruks- og matdepartementet har peika på eit potensiale for utsleppsreduksjonar i landbruket på opptil 20 prosent innan 2030, utan å svekke norsk matproduksjon¹³. Av desse er opptil 5 prosent fossile utslepp og opptil 15 prosent biologiske utslepp frå dyr, gjødsel og jord. Det er mange

klimatiltak som er moglege i landbruket i dag, og ein må forske på og prøve ut kor gjennomførbare dei utgreidde tiltaka er.

Alliansen Ny Landbrukspolitikk vil at det norske landbruket skal ha eit godt klimarekneskap og ta sin del av klimadugnaden. Eit godt klimarekneskap for jordbruket meiner vi er å redusere utslepp, men òg sikre norsk matproduksjon og bidra til å binde meir karbon i jorda. Vi vil at dei norske styresmaktene skal stille opp med verkemiddel som oppmodar til å produsere meir mat på norske ressursar, men med mindre utslepp.

Utslepp frå matproduksjon er uunngåeleg. Så lenge dei biologiske prosessane til jord og husdyr er involvert vil ein ha utslepp av karbon som blir sleppt ut i lufta og i tur endar opp i jord og planter. Å dyrke mindre mat i Noreg er ikkje ein del av løysinga, sett i lys av dagens problem med matmangel, skeiv fordeling og dei utfordringane som kan kome i ei framtid med endra klima.

Den globale klimaavtalen frå Paris slår fast at ein må utforme klimapolitikken slik at den ikkje trugar matproduksjonen. I fortala til klimaavtalen står det "Partene i denne avtalen [...] anerkjenner det fundamentale betydninga av å sikre mattryggleik og få slutt på hungersnød, og dei særlege sårbare delane av matproduserande system i møte med ugunstige konsekvensar av klimaendringar". I artikkel

¹¹ Breeze T.D. et al. (2011), "Pollination services in the UK: How important are honeybees?"

¹² Statistisk Sentralbyrå. 2016. "Utslipp av klimagasser i Norge 2015 - endelige tall".

¹³ Landbruksdepartementet. 2016. Landbruk og klimaendringer, side 10.

2b står det at ein må forsterke: “evna til å tilpasse seg ugunstige konsekvensar av klimaendringar og tilrettelegging for å stå imot klimaendringar og låge klimagassutslepp, på ein måte som ikkje trugar matproduksjon”¹⁴

Klimapolitikken må skilje mellom utslepp frå fossile energikjelder - som er den største drivaren bak klimaendringane - og utslepp frå biologiske prosessar i matproduksjon. Det blir feil av politikarane å handsame utslepp frå matproduksjon og utslepp frå bruk av fossil energi på lik linje. Sjølv om både fossile og biologiske utslepp kan varme opp atmosfæren, må ein ta omsyn til sjølvforsyning og at ein skal bruke eigne ressursar til å produsere mat framføre å basere seg på storstilt import. Gjeve eit uendra forbruk, vil tiltak som fører til mindre produksjon av mat i Noreg berre “flytte utsleppa” til eit anna land. Produserer vi mindre storfekjøtt i Noreg, og norske forbrukarar i staden endar opp med å ete importert kjøtt, vil vi ikkje ha redusert utslepp og vi vil òg ha gjeve frå oss kontrollen over matproduksjonen. Til dømes vil vi kunne importere kjøtt produsert med meir antibiotikabruk. Ein må sjå heilskapleg på klimatiltak i jordbruket og ta omsyn til bruk og god forvaltning av norske ressursar. Mellom anna gjeld dette dei store førressursane som ligg i utmarka. Dette er ein verdifull ressurs som berre drøvtyggarar kan gjere om til menneskemat. Alt i alt må jordbruket sjåast på som ein del av løysinga på klimautfordringa, ikkje eit problem.

God klimarobustheit og klimatilpasning

Klimaendringar vil truleg redusere matproduksjonen i mange av dei viktigaste områda i verda som produserer mat. I den femte hovudrapporten frå FN's klimapanel i 2014 peikte panelet på at særleg matproduksjon i tropiske land kan bli kraftig redusert som følge av klimaendringar. Temperaturauke over halvannen grad vil føre til dramatiske konsekvensar for matforsyninga globalt, som òg Noreg er avhengig av ettersom over halvparten av maten vi et er importert. Denne risikoen tilseier at vi må oppretthalde og auke kapasiteten vår til å dyrke mat. Tilpasning til klimaendringar er heilt avgjerande for å sikre landbruksareala og oppretthalde matproduksjonen under ekstremvær og gradvise klimaendringar.

Potensialet for matproduksjon i Noreg kan auke på grunn av høgare gjennomsnittstemperatur og lengre vekstsesong. Men upårekna varmeperiodar, ekstremnedbør, flaum, endra nedbørsmønster eller tørke vil truleg øydelegge fordelane av varmare temperatur. Generelt blir det vanskelegare og meir krevande å dyrke mat i Noreg som følge av klimaendringar¹⁵.

Utfordringar knytt til nedbør blir forsterka av den pågåande strukturendringa i jordbruket, med færre bruk, låge løningar, meir leigejord og krav om meir effektivitet¹⁶. Bønder må auke storleiken på produksjonen for å få det til å gå rundt. Dette er noko av grunnen til at vi får større og tyngre maskiner. Kvar bonde må køyre store avstandar, og treng difor raskare maskiner med større lastekapasitet. Noreg har gode føresetnader for å kome i gang med klimatilpasning, med god tilgang på ressursar, kunnskapsgrunnlag og godt organisert forvaltning. Det er viktig å kome i gang med tilpasninga raskt. Dette inneber å forske meir og prøve ut nye tiltak i praksis.

Vi treng eit breidt spekter av verktøy for å tilpasse oss klimaendringane. Mellom anna må vi ivareta det naturlege mangfaldet av plante- og dyresortar tilpassa norske forhold og den lokale kunnskapen om naturressursane. Avl på og vidareutvikling av plantene og dyra vi bruker i dag kan gjere matproduksjonen meir robust mot klimaendringar.

Debatten rundt klimatilpasning må ikkje berre dreie seg om dei teknologiske løysingane, men òg om haldningar og system. Alle i Noreg som et mat må sjå verdien av at den norske matproduksjonen er tilpassa ei uvisst framtid, særleg når så mykje av maten vår er importert.

¹⁴ UNFCCC 2015. The Paris Agreement. Fortalen og side 3. Vår omsetjing.

¹⁵ Cottis, T. 2016. “En framtid du ikke vil ha”, side 72-72.

¹⁶ Skarbø, K. og Vinge H. 2012. “Vestlandsjordbruket og den doble klimapåverknaden”.

Grønne arbeidsplasser og klimaarbeidsplasser i landbruket

Vi behøver nye arbeidsplasser og måter å skape verdier på. Vi kan ikke sette vår lit til at oljesektoren vil være leverandør for velferd og arbeidsplasser i framtiden. Det er de fornybare ressurser i havet, på jorda og i skogen, som må være kilden til nye arbeidsplasser. Bonden forvalter og foredler store deler av disse fornybare ressursene. Derfor er bøndene i en nøkkelposisjon i 'det grønne skiftet'. For å oppnå dette, må vi ta i bruk den kompetansen norske bønder og forskere sitter på. Det er også viktig at bønder får oppdatert informasjon om hva som kan gjøres på bruksnivå for å redusere klimagassutslipp.

Bondens arbeidsplass kan bli mer klimavennlig ved å elektrifisere redskaper som i dag er avhengig av fossilt brennstoff, og ved å gjøre tiltak for å energieffektivisere bygningene knyttet til bruket. Det er dessuten viktig at bonden

unngår å kjøre lange avstander med en forurensende traktor for å hente inn fôr og kjøre ut gjødsel. Derfor er det viktig med en jordbrukspolitikk som gjør det mulig å drifte en gård med utgangspunkt i gårdens egne ressurser.

I tillegg til å utnytte ressursene bedre med tilgjengelige og forbedrede metoder, er vi avhengige av forskning på hva som er god agronomi for å redusere klimautslipp. Forskning som bidrar til å skape en mer klimavennlig arbeidsplass for bonden og sekundærnæringene tilknyttet matproduksjonen må prioriteres.

Skogbruket er en del av landbruket. Ca 90 prosent av alle landbrukseiendommer er kombinasjon jordbruk og/eller skogbruk og 75 prosent av alt skogarealet er kombinasjon jordbruk og skogbrukseiendommer. Det vil bare bli viktigere og viktigere for norsk næringsliv og klimapolitikk at vi forvalter skogen på riktig måte.

Grønn verdiskapning og næring

Alliansen ny landbrukspolitikk ønsker at Norge gir slipp på oljeøkonomien og går fullt inn i en økonomi som baserer seg på bærekraftig utnyttelse av fornybare lokale ressurser. Alminnelige trær, tang og tare og gress kan by på fantastiske muligheter kombinert med avansert teknologi. Det handler ikke om å gå tilbake til 1800-tallet, men inn i en ny og sunnere fremtid uten olje, kull og naturgass.

Bioøkonomi er verdiskaping basert på bærekraftig utnyttelse av fornybare biologiske ressurser¹⁷. Bioøkonomien er

allerede en stor del av norsk økonomi med en årlig omsetning på 350 milliarder kroner og 140 000 sysselsatte, ifølge tall fra SSB¹⁸. Landbruket er en viktig del av bioøkonomien med sine 52 100 personer som sysselsettes i jord- og skogbruket i dag.

Etterspørsel etter biologiske råvarer vil øke kraftig med kommende klimaendringer og befolkningsvekst. Derfor ønsker ANL at landbrukspolitikken stimulerer til mer kunnskap om mulighetene bak norske råvarer og foredling av disse. Et mål må være å redusere vår import av fôr- råvarer som soya, og heller basere fôrkammeret vårt på

¹⁷ Forskningsrådet, 2016, "Bioøkonomi"

¹⁸ NIBIO, 2016, "Stor tro på norsk bioøkonomi"

norsk skog, beiter og havområder. Skogen er et eksempel på en stor fornybar ressurs som landbruket sitter på. Den verneverdige skogen må vernes, og resten må utnyttes smart. Det bør ikke nydyrkes skog der det heller kan produseres mat, men på noen arealer kan bioplastproduksjon eller biokullproduksjon være en mulighet. Nanofibre fra cellulosemasse kan f.eks. i framtiden erstatte plastemballasje. Både for norsk skognæring og for klimaet vil det være en fordel om Norge undersøker om man kan bli en viktig aktør i å erstatte sement og betong i større bygningsprosesser med trevirke; i Bergen har vi allerede bygget verdens høyeste trehus. Bygninger i tre fungerer som karbonlager gjennom å forhindre at karbonet som treet har tatt opp under sin levetid slippes tilbake til atmosfæren, som det vil gjøre ved forbrenning.

Alle barn av nittitallet har lært fra Barne-TV-programmet Kykelikokos: "Ingenting er søppel før du kaster det". FNs bærekraftsmål nummer 12 om ansvarlig forbruk og produksjon handler nettopp om å gjøre mer med mindre ressurser. Det er synd at høns, kje og ull blir behandlet som avfall eller biprodukter når dette er flotte ressurser som kan foredles videre. Millionvis av verpehøns destrueres, samtidig som det produseres enorme mengder kylling som er slakteklare innen 28 dager. Vi mener det er en grunnleggende feil i matsystemet når det verdifulle ikke blir verdsett. Det eksisterer en brist i en sunn fornuft når smakfull mat blir destruert. Bristen er et ensidig fokus på effektivitet – i et regnestykke som er galt.

ANL ønsker en politikk hvor fellesskapet sammen med bonden tar ansvar for å forvalte hele spekteret av våre fornybare ressurser. Vi trenger politiske og juridiske virkemidler. Vi trenger å innføre alternativ til bruk av miljøskadelige stoffer.

Grønn verdiskapning og næring representerer store nye muligheter og velferd for Norge. På samme tid innebærer det å ta en del av det globale ansvaret for å løse miljøkrisene vi står overfor.

Ivaretatt kulturarv og tradisjoner

Norge er et langstrakt land med variert topografi og ulike klimatiske forhold. Det kjølige klimaet gir oss få plante- og dyresykdommer, men byr også på utfordringer. Generasjoner før oss har møtt på og lært av disse topografiske og klimatiske utfordringene vi har ved kysten, i bakkene og på flatbygda. Denne kunnskapen er verdifull. Spesielt i møte med politisk ustabile tider og klimaendringer.

Monokulturer er på langt nær et like stort problem i Norge som i mange andre land og vi ønsker oss en landbrukspolitikk som sikrer at det forblir sånn. Derfor må vi satse på et allsidig jordbruk, vekstskifte og bruke husdyrgjødsel framfor kunstgjødsel.

Importerte proteiner til kraftfôrbruk tar ikke hensyn til hvordan man tradisjonelt har utnyttet lokale ressurser og overvunnet lokale begrensninger. Å holde distriktslandbruket og den tilhørende kunnskapen i hevd gjør at vi unngår å miste viktige genressurser som er knyttet til et variert landbruk.

Når dyrkingsjord går ut av spill mister vi ikke bare areal og kulturlandskap. Tapt kunnskap går ut over forsyningsberedskapen i landet - derfor må kunnskap om hvordan vi utnytter naturens komplekse samspill til å lage mat vedlikeholdes.

God dyrevelferd

I dagens jordbruk har vi sett en trend der antallet bruk med husdyr er sterkt redusert, samtidig som besetningsstørrelsen har økt og vi har den samme ytelsen. Mekaniseringen av landbruket har ført til at det er mulig å bruke mindre tid på hvert dyr, men det har også ført til at kontakten mellom folk og dyr har blitt svekket. I dagens jordbruk er det ofte én person som har ansvaret for det daglige stellet og tilsynet. Før var som regel arbeidet fordelt på flere personer tilknyttet gården.

Vi mener at dyr har egenverdi. Dette innebærer at dyr må holdes i et miljø som tar hensyn til dyrenes naturlige behov og gir god livskvalitet. For at dette skal være mulig kan ikke krav om kostnadseffektiv produksjon komme foran tilfredsstillende krav til dyrs helse og trivsel.

Med dagens kraftfôrpriser er det billigere å holde dyrene inne i fjøset, fremfor noen uker ekstra på beite. Slikt sett er det mer kostnadseffektivt, men det tar ikke hensyn til dyrevelferden. Vi i ANL vil at det skal bli mer lønnsomt å ha dyrene på beite. Sendes dyra noen uker ekstra på beite, får de et mer variert kosthold. Å sende dyrene på beite innebærer også at beiter, både i utmark og innmark blir gjødslet, samtidig som kulturlandskap holdes åpne. For at

bønder skal kunne ta dette valget må det være mer attraktivt å bruke ressursgrunnlaget som tilhører gården enn å importere innsatsfaktorer.

For at bonden skal kunne sende dyra på beite krever det at besetningene ikke blir for store. Blir de for store blir det vanskeligere å holde styr på besetningene og det kan bli for mye press på jorda der dyrene beiter. Små og spredte bruk er dessuten til god hjelp når det bryter ut alvorlig sykdom og i kampen for mindre antibiotikabruk i husdyrhold.

Landbruket som leverandør av fellesgoder

Vi vil ha lys i flere stue- og fjøsvinduer, ikke bare fordi vi vil produsere mer mat, men fordi matproduksjon har flere utilsiktede og positive konsekvenser.

Jordbruket skaper arbeidsplasser. En gård skaper ikke bare arbeidsplass for bonden. Har man bønder i bygda så trengs det et slakteri, et meieri, regnskapsførere, snekkere, maskinteknikere, m.m. Vi snakker om 100.000 arbeidsplasser i hele landet, i jordbruket og i foredlingsindustrien til sammen. At bonden skaper arbeidsplasser i distriktet er kjærkomment for den delen av befolkninga som vil bo utenfor bygrensa.

I tillegg til at bonden skaper arbeidsplasser, så utfører ofte bonden viktige arbeidsoppgaver i bygda. Mens dyra til bonden bidrar til åpne kulturlandskap og levende biologisk mangfold, er det ofte bonden selv som måker veier og kjører opp skiløyper om vinteren, samt vedlikeholder turstier i lokalområdet. Innenfor opplæring, helse og sosialsektoren bidrar landbruket med undervisningsopplegg, fritidstilbud og tilbud for mennesker med psykiske problemer. Alt dette i tillegg til å gi deg mat på bordet! Derfor mener vi i ANL at både heltidsbonden og deltidsbonden som er sysselsatt i en næring ved siden av gården, er verdt å satse på.

En annen god grunn til at vi trenger deltidsbønder er at med dagens teknologi og topografiske begrensninger på størrelsen til bruket er det ikke alltid grunnlag for heltidsdrift. Derfor er det mer fornuftig at disse brukene drives på deltid. Satses det utelukkende på heltidsbønder risikerer vi at slike areal går ut av drift.

Mange unge i dag ønsker seg en fremtid innenfor landbruket, men avskrekkes av dårlige velferdsordninger, usikre utsikter, ustabile inntekter og enorme etableringskostnader. Når velferdsgodene til bondestanden trues, blir landbruket en usikker karrierevei. ANL ønsker et landbruk som er et attraktivt yrkesvalg for unge.

Den nye bevisste forbrukeren

ANL ønsker å redusere avstanden mellom produsent og forbruker, og øke kunnskapen om matproduksjon blant folk flest. Alternative handelskanaler som reduserer fordyrende mellomledd og som kobler produsent sammen med forbrukere, som andelslandbruk og innkjøpssamvirker, er gode eksempler på dette. Andelslandbruk skiller seg fra kommersiell produksjon, fordi det bygger på prinsipper om gjennomsiktig økonomi og samarbeid. Som andelshaver kjøper du opp en del av gårdens produksjon, og på denne måten deler ansvaret og risikoen med bonden. Gjennom satsing på andelslandbruk får bonden en ny alliansepartner, og det øker kunnskapsoverføring om matproduksjon til befolkningen¹⁹. Ved å sette andelslandbruk på den politiske agendaen og på utdanningsplanen til videregående skoler og høyere utdanning kan det bidra til økt rekruttering til landbruket, og også minske gapet mellom bonde og forbruker.

Det er også slik at en stadig større andel av verden og Norges befolkning bor i byer. Derfor må vi få jordbruket inn i byene. Urbant landbruk kan være en arena for byenes befolkning hvor man skaper et grunnlag for møter mellom

mennesker, kunnskapsutveksling, integrering og entreprenørskap. For å fremme urbant landbruk kreves tilstrekkelig tilrettelegging fra myndighetene sin side, informasjonsarbeid, samt kartlegging og videreutvikling av aktuelle tomteareal. Urbant landbruk gjør at byer får økt matberedskap, samtidig som de blir grønnere og beboerne lærer mer om hvordan mat produseres.

Mange norske forbrukere blir stadig mer bevisst på hvordan maten deres produseres, og etterspør lokalprodusert mat og produkter som er produsert med ekstra hensyn til dyrevelferd og miljø. Dette synliggjøres blant annet gjennom interessen for urbane dyrkingsprosjekter og andelslandbruk. Vi vil bygge videre på dette for å få til et skifte i norsk konsum, der norske forbrukere også er villige til å bruke en større andel av sin disponible inntekt på mat.

Vi mener at trygg og sunn mat produsert på norske ressurser er verdt å betale for. Disse faktorene kan ikke gå på bekostning av hverandre. En landbrukspolitikk som setter kostnadseffektivitet foran alt annet ender opp med å svekke norsk matsikkerhet, og klarer ikke å sørge for landbruket sin produksjon av fellesgoder. Hele 92 prosent av oss ønsker et jordbruk på dagens nivå²⁰. Likevel bør flere av oss engasjere seg i jordbrukspolitikken. Det er ingen som mener at helsepolitikken kun er for leger og pasienter, men det er denne tankegangen vi møter i jordbrukspolitikken. Hvordan jordbruket er utformet har konsekvenser for klimagassutslipp, fremtidig matvareberedskap og folkehelse. Det er på tide at vi gjennom bevisste valg, både i stemmelokalet og i matbutikken, er med å påvirke hva slags matproduksjon vi har. Hvis man ender opp med utrygg mat av dårlig kvalitet som er produsert gjennom rovdrift på egne og andres naturressurser, slik gjeldende utvikling tyder på - hvorfor skal vi da velge norske matvarer i butikken?

¹⁹ Helgeland, K., M. Guttulsrød og K. W. L. Alsén, Kronikk: "Bondens nye allierte", Nationen 14.02.2016

²⁰ Ribsskog, O. B. 2016. "Regjeringa på kollisjonskurs". Norges bondelag

Kva gjer vi?

Av Siri Helle, Svenn Arne Lie og Alliansen Ny Landbrukspolitikk

Det er naudsynt med store endringar i jordbrukspolitikken. Kompliserte samanhengar og biologiske prosessar krev at jordbruket vert styrt føreseieleg og langsiktig. Den nye politikken må fasast inn medan den gamle fasast ut. Ein ny jordbrukspolitikk tek ansvar for heile Noregs jordbruksareal og må byggast kring sju hovudprinsipp:

- 1.** Kraftfôrprisen må aukast for å sikre lønsemd i bruk av eige areal.
- 2.** Krinslaupstankegang og gode klimaval må vere overordna for alt vi gjer på garden.
- 3.** Sjølvforsyningsgrad korrigert for import av fôr skal vere resultatmål for auka matproduksjon.
- 4.** Tilskot må flyttast vekk frå volum og bygningar og over til jord.
- 5.** Produsentprisane må aukast gjennom auka kvalitet. Handlingsrommet i tollvernet må brukast.
- 6.** Personleg eigarskap skal vere grunnlaget for norsk matproduksjon på land.
- 7.** Jordbruksforhandlingane skal vere berre ei førebuing til handsaming av oppgjeret i Stortinget.

Slik når vi dei:

1. Kraftfôrprisen må aukast for å sikre lønsemd i bruk av eige areal.

I graslandet Noreg, kan ikkje kraftfôr vere billegare enn gardens eige gras. Norsk jordbruk skal basere seg på egne ressursar. Arealbruken må opp og mattryggleiken forsterkast. For å få lønsemd i planteproduksjonen må kraftfôrprisen aukast. Dette gjev endra førsetel hos alle drøvtygarane våre.

Vi skal satse på dyr som er tilpassa landskapet. Noreg er så heldig å ha levkraftige bestandar av sauer, geiter, kyr og gris som tåler norsk klima. Dei må vi satse på og vidareutvikle. Vi må sjå vekk frå spesialiserte husdyrproduksjonar som importerte spesialrasar av verpehøne og slaktekylling som enten legg egg eller vert kjøt, og heller sjå på mulegheitene for å gå attende til ein kombinasjonsrase som forsyner oss med begge deler. Slik slepp vi å både dumpe verpehøner og føre opp slaktekyllingar utelukkande på fôr som kunne vore nytta til menneskemat. Gris, høner og hanndyr (kasterte) skal få høve til å hente fôr på beite, og vi skal sjå på samdriftsfordelar mellom dyreslaga: Gris føra på myse, høner som nyttегjer seg av parasittar i storfeavføring, samarbeiting mellom sau og ku og så bortetter. Utviklingen med stadig flere ammekyr og færre mjølkekyr må snus, og kombinasjonskua som produserer både kjøtt og melk må bevarast.

Dei siste åra har auke i mjølkemengde hos kvar mjølkeku nærast utelukkande kome som følge av auka kraftfôrmengde. Det er difor å vente at ytinga per mjølkeku kjem til å gå noko ned når ein byter ut kraftfôret med gras - men forsøk frå Sverige syner at nedgangen kan haldast under ti prosent²¹. Det er i dag periodevis overproduksjon av mjølk, sauekjøt, egg og svinekjøt, medan det er underdekning på storfekjøt, frukt, bær, matkorn og grønsaker. Nedgang i produksjon av kjøt og mjølk er difor inga krise. Auka bruk av beiteressursar som ikkje vert nytta i dag, samt frigjerling av slåtteareal fordi kyr ikkje beitar der på sommaren, gjev høve til å ha fleire lågare ytande mjølkekyr enn vi har i dag.

Fleire verkemiddel må takast i bruk for å auke verdien av produksjon på eigne areal. Det viktigaste vert å auke kornprisen. Eit anna vil vere å redusere dei offentlege midla som i dag vert nytta til nedskriving av kornpris - altså at staten betaler mellomlegget mellom prisen kornbøndene får for kornet sitt og prisen kjøt- og mjølkebønder betalar for kraftfôr basert på det kornet. I dag vert over 500 millionar kroner nytta som ei rein kraftfôrsubsidie²². Det er òg aktuelt å nytte moglegheitane vi har i tollvernet til å innføre toll på importerte kraftfôrråvarer, og då særleg importert protein.

For å auke eigen proteinproduksjon må vi sjå på moglegheitene for synergjar mellom hav og land. Vi må dra nytte av potensialet i tang, tare og skog som nye fôrråvarer. Samstundes skal vi utfordre den enorme proteintrongen som et seg gjennom heile samfunnet - frå førsetelen til kua til proteinpulvera i treningsstudio.

²¹ Mellemstrand, C. "Vi overfører kyrne med protein", 20.3.2017, Norsk Landbruk

²² Jordbruksavtalen 2016-2017, Vedlegg 1: Budsjettoversikt jordbruksoppgjøret

2. Krinslaupstankegang og gode klimaval må vere overordna for alt vi gjer på garden,

Krinslaupstenking må gjeninførast på gards- og region-nivå. Alle kan ikkje gå attende til dei tradisjonelle bondegardane, men det er heilt klart at fleirbruksgarden med fleire dyreslag og planteproduksjon har både miljømessige og økonomiske fordelar: Ikkje berre kan avfall verte ressursar utan å forlate garden, men bonden får fleire økonomiske bein å stå på ved å fordele inntekta på fleire produksjonar. Difor må vi arbeide for å skape ein sirkulærøkonomi. Det inneber å utvikle gode system for å sikre at restressursar og alt avfall frå jordbruk, skogbruk og havbruk, matavfall og kloakkslam vert gjenbrukt og ført attende til jorda.

Vi må sette i verk klimatiltak med utgangspunkt i at vi skal produsere meir mat på norske ressursar, og gjere det til ein del av løysinga på klima- og miljøproblema. Generelt må jordbruket verte mindre avhengig av fossilt drivstoff og kunstgjødsel. Vi må få meir optimal gjødsling og kunnskap om korleis vi tilfører jorda næring på ein måte som sikrar låge utslepp og gode avlingar. God agronomi er naudsynt for å ta vare på matjorda, som er eit viktig karbonlager. Bønder må difor få opplæring og rådgeving om klimatilpasning for å minimere utslepp, samt verte løna for driftsmetoder som har lågare klimabelastning.

Vidare må vi styrke tilpassingsevna til jordbruket. Jordbruket må vere budd på å handtere overvatn, erosjon, skred, ras og skadedyr som kan auke i omfang med meir nedbør og varmare temperaturar. Det må satsast meir på drenering, som er eit vinn-vinn-tiltak ved at ein òg får større matproduksjon. Vi må sikre at avrenning ikkje vert eit problem for vasskvaliteten i elver ved våtare vør. Bruk av gjødsel må tilpassast endringar i vekstsesong, nedbørsmengder og temperaturar.

For at jordbruket skal sikre mat - både til oss i dag og våre etterkomarar - må høvet til å dyrke mat på eiga jord vere til stades. Difor må dyrka og dyrkbar jord ha eit juridisk vern. Dette vernet må gå på tvers av sektorar, og må mellom anna inn i Nasjonal Transportplan. Mykje av den beste jorda ligg der kor utbyggingspresset er størst og difor er det viktig at det fins nasjonale strategiar for jordvern. Jordvern er inga særinteresse, men kjem heile samfunnet til gode.

Kvaliteten på norsk jordbruksmat bør systematisk betrast mellom anna ved redusert bruk av eksterne innsatsfaktorar og utrydding av antibiotikaresistente bakterier i mat. Antibiotika og resistensfremjande preparat skal ikkje brukast førebyggjande. Kunnskap om ernæring, mat og matproduksjon skal aukast i utdanningsløp slik at vi alle vert i stand til å ta betre ansvar for kosthaldet vårt.

Vi kjenner i dag berre ein prosent av livet i jorda. Jordbruket skal vere basert på at vi prøver så godt vi kan å respektere dette livet og hauste av det på ein måte som er positiv for alle partar. Jorda skal gje oss mat i all framtid. Det må stimulerast til eit allsidig arealbruk, mellom anna for å hindre erosjon og forringing av jordkvaliteten. Bønder må lønast for å drive med karbonbindande og humusoppbyggjande tiltak som legger til rette for eit sunt mikroliv i jorda. Dette inkluderer vekstskifte, grønt plantedekke større delar av året, grøfing, lite bruk av sprøytemiddel, redusert pløying og bruk av tunge maskiner, samt nytte av fleirårig eng. Slike forbetringar av driftsopplegget vil ikkje berre gagne miljøet, men òg bonden sjølv. Bonden vil oppleve auka jordfruktbarheit, betre vatnlagringsevne, betre næringstilgang for planten, mindre avrenning, og at jorda kjem seg raskare til etter kraftige regnfall.

Å endre jordbruket i ei meir berekraftig retning handlar ikkje om å gå attende i tid, men om å kombinere det beste frå tradisjonell kunnskap med nyare forskning. Premissane for forskning og utvikling av ny teknologi må ta omsyn til både miljø og samfunn, og ikkje berre kostnadseffektivitet. Teknologi skal ikkje gjere bønder til gjeldsslavar for resten av livet, men vere retta inn mot å redusere bruken av ikkje-fornybare og skadelege innsatsmidler, minimere påverknad på økosystema og betre ressursutnyttinga.

3. Sjølvforsyningsgrad korrigert for import av fôr skal vere resultatmål for auka matproduksjon.

Sjølvforsyningsgrad korrigert for import av fôr skal vere resultatmålet for auka matproduksjon med grunnlag i norske areal. Storleiken på planteproduksjonen er avgjerande for sjølvforsyningsgraden, om plantene no heiter gras, urter, lyng, gulrot, potet, eple eller tindved. Jordbruket si næringskjede byrjar med planteproduksjon, difor må sjølvforsyningsgrada ta utgangspunkt i heile verdikjeda frå fôr til sluttprodukt. Lønsemda ved å dyrke planter på jorda avgjer såleis storleiken på produksjonen. Tilstanden til matjorda vil difor vere avgjerande for sjølvforsyningsgraden.

Det må greiast ut kor mykje mat vi er i stand til å produsere på eigne ressursar og i ein skala som tek vare på det norske landskapet, samt korleis statlege midlar og prisar i marknaden best legg til rette for dette. Forbrukarar og politikarar må sjå verdien av å betale meir for norsk mat. Vi må innanfor praktiske rammer tilpasse forbruket vårt etter kva som er mogleg å produsere på norsk jord. I framtida må vi ete mindre, men betre, kjøt - ei endring som vil fylgje naturleg av at vi sluttar å føre menneskemat til dyr. Når vi sluttar å dyrke fôrkornt vert meir areal av god kvalitet frigjeve til dei sektorar der sjølvforsyningsgrada er låg i dag, som på grønsaker, matkorn, frukt og bær.

4. Tilskot må flyttast vekk frå volum og bygningar og over til jord.

Samfunnsoppdraget til jordbruket er å sette oss i stand til å leve på og av norsk jord. For å utføre dette samfunnsoppdraget treng jordbruket meir og betre jord, og bøndene treng å ta vare på den jorda dei har. Difor må statleg investeringsstønad vriast vekk frå fjøs og volumproduksjon og over til jord: nydyrking, opprusting av tidlegare dyrka jord, opning av attgrodde beiter, grøfting og sperregjerder mot utmark. Tilskotsordningane i landbruket må endrast slik at dei i større grad gjer det lønsamt for bønder å pleie kulturlandskapet, ta vare på jorda og nytte dei ressursane som i dag er for marginale.

Stønad til infrastruktur bør òg vere retta mot at dyr kan hente så mykje næring som mogleg direkte frå naturen: Leskur, system for drikkevatn, fleksible gjerder og mobile mjølkemaskiner som gjer at dyr kan nytte beiter best mogleg. Volumvekst kan ikkje lenger vere ein føresetnad for å bygge nytt, og ny traktor må ikkje nødvendigvis vere større enn den førre. Det har fram til no vore ei enorm utvikling

mot større og sterkare innan jordbruksmekanisering dei siste tiåra - den innovasjonen må dreiest over mot mindre, lurare og meir klimavenleg. Jordbruket må framover utvikle bygningar og reiskapar tilpassa landskapet, ikkje omvendt.

Tilskota til norsk jordbruk må nyttast der marknaden ikkje tek i vare samfunnsoppdraget. Dei skal ikkje finansiere volum. Det inneber ei total omprioritering av dagens tilskotssystem. Der jorda gjev grunnlag for å drive intensivt, bør marknadsprisane vere høge nok til å finansiere investeringane. Jorda er verdiane i jordbruket som marknadsprisane ikkje alltid kan ta vare på. Kvalitet, fruktbarheit, humusoppbygging i jord og berekraftig arealproduktivitet må ligge til grunn for offentlege pengar inn i jordbruket.

Jordbrukspolitikken må satse på kvalitet, legitimitet og samfunnsoppdrag. Det bør utviklast i retning Alpejordbruket, Sveits og Austerrike. Dei er betre og meir realistiske førebilete enn det danske eksportjordbruket som i aukande grad manglar både økologisk, økonomisk og sosial berekraft.

Austerrike er eit land som i stor grad liknar Noreg: båe har vi temmeleg lik vekstsesong, vi har òg topografi som spenn seg frå det flataste og mest lett dyrka til det brattaste og mest tungvinte. Men der gardane i Austerrike før var størst, har vi i Noreg no gått forbi. Austerrikarane har nemleg skjønt at det ikkje er stordriftsfordelar i fjellandbruket - derimot er det smådriftsfordelar, og dei må politikken støtte opp under. Ein arbeidstime på flatmarka gjev fleire kaloriar produsert enn ei på fjellet. I Noreg ville det tyde at bonden på flatmarka skal få subsidier fordi naturen er snill med han og let han produsere mykje. I Austerrike er det omvendt: Offentlege pengar er til for å jamne ut naturgjevne skilnader. Slik overlev begge bøndene.

I dag mottek norske bønder pristilskot per kilo og liter dei produserer. Dette er i praksis ei volumsubsidie som årleg utgjer over 1,5 milliarder kroner²³. Dette tilskotet skjuler òg store delar av distriktssatsinga i politikken - utbetalt per kilo kjøt og mjølk levert. Desse bør avviklast og omdannast til eit ekte distriktstilskot - eit arealtilskot som innan rammer gjev høgare utbetaling di meir tungdrive arealet er. Eit liknande tilskot til brattlendt areal ligg i dag berre inne som ein friviljug del av dei fylkeskommunale tilskota (RMP), men eit vidareutvikla driftsvansketilskot kan gå inn som ein av grunnpilarane i eit framtidig stønadssystem²⁴. Det vil sikre at arbeidskrevjande areal vert haldne i bruk.

²³ Jordbruksavtalen 2016-2017, Vedlegg 1: Budsjettoversikt jordbruksoppgjøret

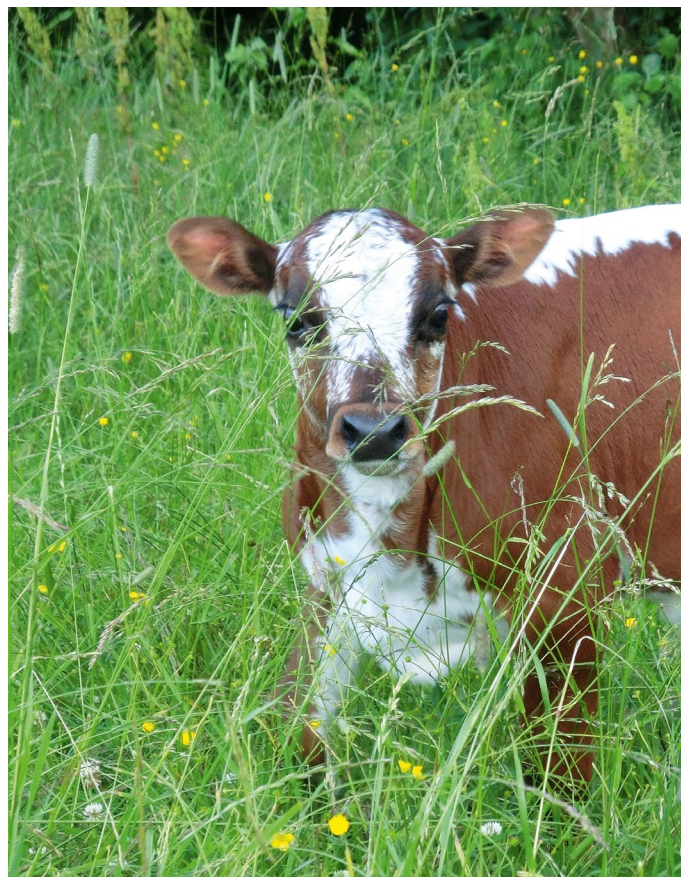
²⁴ "Jordbruksarealer med driftsulemper" - Rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe, 2014.

Jordbruket har sin plass på statsbudsjettet, og det er høve til å auke løyvingane - så lenge samfunnsoppdraget vert utført og tilskota ikkje fører til at drifta går ut over ressursane på garden. Noreg er ein liten spelar i den internasjonale matvaremarknaden. Nettopp den rolla skal vi halde fram å ha; vi må slutte å slåss om å få leike med dei store og spekulative, og heller satse på å vere verkeleg gode på å vere liten og solid. Subsidiar og toll er verkemiddel for å oppnå dette, ikkje mål i seg sjølve.

5. Produsentprisane må aukast gjennom auka kvalitet. Handlingsrommet i tollvernet må brukast.

Ein nasjonal jordbrukspolitikk føreset ein nasjonal jordbruksvaremarknad. Prisen til råvareprodusenten skal sikre nødvendige mengder og kvalitet slik at forbrukarar møter stabile priser. Tollvernet må sikre at marknadsinntekter i matvareproduksjonen står i forhold til det norske kostnads- og inntektsnivået.

WTO-avtalen tillet to typar toll: Prosenttoll - ein prosent av prisen på vara, eller kronetoll - ein tollsats i faste kroner og ører. Avtalen gjev høve til å nytte den av dei to tollsatsane som gjev høgast tollvern ved innførsel. Det høvet skal vi nytte - det er til og med slått fast i tilslutninga til WTO-avtalen i 1994: "I hvert enkelt tilfelle er det den tollsats som gir det høyeste tollbeløp ved innførsel som skal benyttes". Der er det store moglegheiter om vi nyttar og utvidar handlingsrommet. **Tabellen under**²⁵ syner kor mykje produsentprisane kan auke med råvareprisar av 2014 og dei moglegheitene vi har til å sjonglere med krone- og prosenttoll innanfor WTO-avtalen:

Produkt	Kr/kg i Norge (2014)	International ref. pris (kr/kg)	Tollbeskyttelse kr/kg		Handlingsrom kr/kg	
			%-toll	Kr-toll	%-toll	Kr-toll
Hvete	2.6	1.5	5.21	2.13	6.71	3.63
Bygg	2.45	1.3	4.25	1.74	5.58	3.08
Havre	2.21	1.9	4.35	1.52	6.22	3.39
Mjølke	4.67	3.1	11.94	4.46	15.01	7.54
Storfe	47.79	25.4	87.39	32.28	112.79	57.68
Sau	48.08	41.7	178.69	32.49	220.34	74.14
Gris	25.59	12.9	46.82	24.64	59.72	37.54
Fjærfe	20.12	8.9	25.78	25.71	34.67	34.60
Egg	15.36	7.6	20.77	12.59	28.40	20.22

²⁵ Hegernes, A., K. Mittenzwei og S. S. Prestegard (red.). 2016. "Norsk jordbrukspolitikk - handlingsrom i endring"

Det nasjonale handlingsrommet heng saman med ansvarsskjensla forbrukarane kjenner for jordbruk og matproduksjon. I Austerrike er alle samde om at maten er verd å betale for, difor overlever fjellandbruket. Dei har til dømes høgare produsentprisar enn resten av EU. Det inneber at vi her til lands må tillate større prisskilnadar mellom mat av ulik kvalitet og produksjonsmåte - og at dei skilnadane vert synleggjort for forbrukaren.

Når volumproduksjonen vert finansiert ved marknadssinntekter, i motsetnad til gjennom offentlege løyvingar som i dag, frigjer ein handlingsrom til å bruke både tilskot og tollvern til å styre jordbruket i ønska retning. Her kan ein skape ein vinn-vinn-situasjon: Maktfordelinga i mat-

vareverdikjeden (handel, industri og primærnæring) må balanserast slik at forbrukaren veit kva han betalar for og kan gjere medvitne val. Produksjon av kortreist, regional mat må fremjast gjennom samvirkeorganisert foredling som tek innover seg at smådriftsfordelar ikkje berre eksisterer i primærproduksjon, men òg i foredlingsleddet. Dette handlar om å få fram mangfaldet i norsk landskap og matproduksjon, samt nærleik mellom råvareleverandør og foreddlar. Ny teknologi gjev nye måter å handle på - lokal-matprodusentar er og må halde fram med å vere, raske til å nytte desse moglegheitene. Etterspurte varer må få meir stabile og økonomisk trygge produksjonsforhold, noko som vil føre til at fleire produsentar følger etter.

Ansvarforholda frå jord til bord vert tydelegare gjennom at kvalitetsskilnadar innad i norsk jordbruk vert synleggjort for forbrukaren. Maktkonsentrasjonen hos matvarekjedene må avgrensast ved å forby hylleprisbetaling og sal av mat med tap ved å innføre ei lov om god handelsskikk slik at ein større del av fortienesta kjem bonden til gode.

Norsk matproduksjon har enorm støtte i det norske folk - det må difor vere å forvente at dei engasjerer seg nokre hakk meir i den produksjonen. Dette kan ein gjere ved å betale litt meir for maten, vie nokre arbeidstimar til å dyrke den fram - anten sjølv eller saman med bonden - eller ein kombinasjon av dei to.

6. Personleg eigarskap skal vere grunnlaget for norsk matproduksjon på land.

Personleg eigarskap bør vere grunnlaget for norsk matproduksjon. Samstundes må det verte lettare å kome inn i landbruket utan odel. Eit verkemiddel kan vere å stramme inn konsesjonslova slik at å leige vekk jord ikkje umiddelbart gjev grunnlag for å få konsesjon. Eit anna kan vere å handheve priskontroll og buplikt strengare. Priskontroll er eit verkemiddel som skal sørge for at prisen på ein gard speglar inntekspotensialet jorda har - dette er ein mekanisme vi må få liv i att.

Selskapseigarskap på gardsbruk skal ikkje gjeve konsesjon. Personleg eigarskap til gardsbruk gjev både eigdomsrett og plikter. Det må ryddast opp i all leigejorda kringom i Noreg, mellom anna ved å vurdere å gjere det enklare å skilje frå jord som har vore leigd vekk lenge. Det vil føre til ei avvikling av "skinnbruk", gardsbruk som er registrerte i statistikken men som i røynda verken er bu-sette eller drivne.

7. Jordbruksforhandlingane skal vere berre ei førebuing til handsaming av oppgjeret i Stortinget.

Stortinget har eine og aleine ansvar for mål og verkemiddel i jordbrukspolitikken. Paragraf 75 d i Grunnlova slår fast rolla til stortinget: "Det høyrer Stortinget til å løyve dei pengesummane som trengst til statsutgiftene". Medan paragraf 1 i Hovedavtalen for jordbruket slår fast formålet til jordbruksforhandlingane: "Avtaleverket for jordbruket har til formål å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket (...)." Dei årlege jordbruksforhandlingane mellom faglag i jordbruket og staten er berre ei førebuing til handsaminga av oppgjeret i Stortinget. Vi forventar oss politikarar med nok kunnskap om jordbruk og matproduksjon til å ta attende kontrollen over næringa.

I dag forhandlar partane om 'framtidige innteksmulegheiter' - teoretiske framtidsutsikter. Hovudavtalen for jordbruket må reviderast slik at forhandlingane skjer for inneverande kalenderår slik som for LO/NHO-oppgjeret.

Å forhandle om inntektsmoglegheiter i framtida gjer at effekten vert nesten umogleg å fylgje. Usikre føresetnadar og kompliserte modellar gjer forhandlingane lette å manipulere og vanskelege å kontrollere. Dette er eit større demokratiproblem for landbruket enn eit komplisert tilskotssystem, og må ryddast opp i.

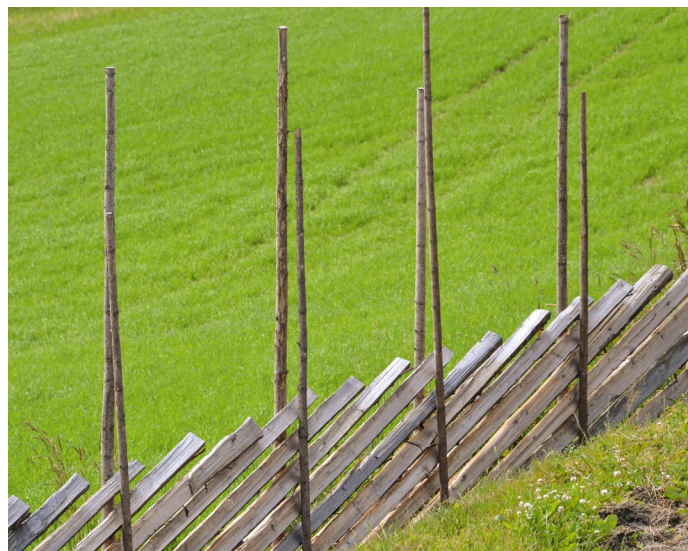
Føresetnadane i forhandlingane må endrast. Òg her er det volumtanken som styrer: Kvart år vert det forventat at jordbruket skal verte meir effektivt. Det er dei bøndene som oppnår effektivitetsveksten - redusert arbeidsinnsats og auka volum - som i stor grad oppnår inntektsauka. Sjølv her vert mykje av veksten eten opp av auka kostnader i resten av samfunnet. Vi må sørge for at produktivitsgevinsten går attende til næringa, slik intensjonen var i 1950 då den fyrste hovudavtalen vart inngått.

Avslutning

Jordbrukslandet Noreg er eit overflodshorn. Brunost, tettekultur, bringebærsaft, fenalår, kjebab og verdas beste blåmuggost, - og då har vi ikkje ein gong byrja på den samiske matkulturen eller alle dei ulike måtane vi serverar raspeballar på. Vi har bønder som dyrkar økologiske åkerbønner i Trøndelag på trass fordi dei fekk høyre at det ikkje var mogleg nord for Oslo-fjorden, bønder som finn på heilt nye meieriprodukt som gjer det lønsamt å drive på akkurat den måten dei helst vil. Bønder som pløyer med vinsj i bratta og bønder som aldri ville finne på å sette plogen i den flate jorda si, bønder som synes det er så artig å køyre traktor at dei gjerne brøytar vegen for naboen, og bønder som flyttar til bruk utan straum og overlever på seks kyr dei mjølkar for hand.

Dukkar ein ned i norsk matproduksjon renn det fort over av gode historier, liv med sterke røter og ikkje minst god mat og drikke. Kva skal vi springe etter alle andre etter? Vi treng ikkje basere oss på soyabønner og palmeolje frå kvar si andre side av verda. Vi som har massevis av gras, fjell, kyst, skog, li og beite. Vi som har dyrerasar som trivst med

å ta seg fram i dette landskapet. Vi som har lange vintrar til å kvile oss på etter alt det harde arbeidet vi gjer i sumarsesongen. Vi som har bønder som struttar av arbeidsglede.

Å produsere mat er eit samfunnsansvar vi alle må ta del i. Dei store endringane i norsk jordbruk har kome når forbrukarane har vore ein del av jordbrukspolitikken. Det er ikkje ofte. Kriseforliket i 1935 og opptrappingsvedtaket i 1975 er eksempel på tider då jordbruket har tilhøyrt fleire enn bøndene og byråkratane. Når samfunnsoppdraget til jordbruket står i sentrum for politikken er forbrukarane dei viktigaste allierte til jordbruket.

Kjære norske bønder: De er landets mest populære yrkesgruppe. Få hua ut av neven og opp att på hovudet, rett ryggen og krev dykkar rett: god betaling for kvalitet. Politikarar, forbrukarar, samvirke og organisasjonar som veit kva matproduksjon inneber må sørge for at de slepp å henge på barrikadane for å forsvare det de har bygd opp. I staden må vi gå saman om å bygge eit norsk jordbruk som kan leve - om ikkje evig, så i det minste veldig, veldig lenge.

Referanseliste

- Aass, L og Åby, B. 2017. "Stort potensial for reduksjon i klimagassutslippene". Buskap 1/2017: 17-24
- Breeze, T.D., A. P. Bailey, K. G. Balcombe og S. G. Potts. 2011. "Pollination services in the UK: How important are honeybees?". I *Agriculture, Ecosystems and Environment* 142 (3-4) p. 137-143, University of Reading
- Budsjettnemnda for jordbruket 2016. Totalkalkylen for jordbruket. NIBIO. Henta fra: <http://nilf.no/statistikk/totalkalkylen/Totalkalkylen-Oversikt>
- Cottis, T. 2016. En framtid du ikke vil ha, side 72-72.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). "Sustainable Food and Agriculture", hentet 22. mars 2017 fra: <http://www.fao.org/sustainability/background/en/>
- Forskningsrådet. "Bioøkonomi". Hentet 21. mars 2017 fra: <http://www.forskningsradet.no/prognett-bioekonomi/For-side/1254016050630>
- Forskrift 25. Januar 2017 om satser for tilskudd til frakt av kraftfôr.
- Hegernes, A., K. Mittenzwei og S. S. Prestegard (red.). 2016. "Norsk jordbrukspolitikk - handlingsrom i endring", Fagbokforlaget
- Helgeland, K., M. Guttulsrød og K. W. L. Alsén. Kronikk: "Bondens nye allierte". *Nationen* 14.02.2016
- Henriksen, S. og O. Hilmo (red.). 2015. "Hvor finnes de truede artene?" og "Truede arter i semi-naturlig eng og hei". Norsk rødliste for arter. 2015. Artsdatabanken, Norge
- Jordbruksavtalen 2016-2017, Vedlegg 1: Budsjettoversikt jordbruksoppgjøret
- Landbruks- og matdepartementet. 2016. "Landbruk og klimaeindringer", side 10.
- Landbruks- og matdepartementet. 2016, 16. august. "Ungdom søker landbruket". Henta 14. mars 2017 fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ungdom-sokjer-landbruket/id2509103/>
- Mellemstrand, C. "Vi overfører kyrne med protein". 20.3.2017. Hentet 21. mars 2017 fra: <http://www.norsklandbruk.no/article/vi-overforer-kyrne-med-protein/>
- NIBIO. 11.3.2016. "Stor tro på norsk bioøkonomi". Hentet 21. mars 2017 fra: <http://www.nibio.no/nyheter/stor-tro-p-norsk-bioekonomi>
- Rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe. "Jordbruksarealer med driftsulemper". 14.2.2014
- Rekdal, Y. 2013. "Beite i utmark - kvalitet og kapasitet". *Bioforsk Fokus* 8(2): 135-137
- Ribsskog, O. B., 4.5.2016. "Regjeringa på kollisjonskurs". *Norges Bondelag*. Hentet 21. mars 2017 fra: <https://www.bondelaget.no/nyheter/regjeringa-pa-kollisjonskurs-med-folk-flest-article85737-7642.html?offset4078=8>
- Skarbø, K. og Vinge H. 2012. "Vestlandsjordbruket og den doble klimapåverknaden". *Vestlandsforskningsrapport nr. 17*. Henta 14. mars 2017 fra: <http://www.vestforsk.no/filearchive/rapport-17-2012-jordbruk-og-klima-vestlandet.pdf>
- Statistisk Sentralbyrå 2016. "Utslipp av klimagasser i Norge 2015 - endelige tall". Hentet 7. mars 2017 fra <https://www.ssb.no/klimagassn>.
- Totland, Ø., K. A. Hovstad, F. Ødegaard og J. Åström. 2013. "Kunnskapsstatus for insektpollinering i Norge - betydningen av det komplekse samspillet mellom planter og insekter". *Artsdatabanken, Norge*
- UNFCCC 2015. The Paris Agreement. Fortalen og side 3. Vår omsetjing.

Takk!

Vi vil takke følgende organisasjoner for finansiell støtte som har gjort det mulig for oss å gi ut den alternative landbruksmeldinga:

Biologisk-dynamisk Forening
Finmark Bonde- og Småbrukarlag
Hedmark Bonde- og småbrukarlag (bidraget er gitt i anledning
HBS sin 100 årsmarkering i 2017)
Hordaland Bonde- og Småbrukarlag
Naturvernforbundet i Rogaland
Naturvernforbundet i Telemark
Nordland Bonde- og Småbrukarlag
Nord- Trøndelag Bonde- og Småbrukarlag
Oppland Bonde- og Småbrukarlag
Troms Bonde- og Småbrukarlag
Østfold Bonde- og Småbrukarlag

Takk til dere som har bidratt gjennom kronerulling.

Følg Alliansen Ny Landbrukspolitikk på facebook!
@alliansennylandbrukspolitikk
landbruksalliansen.no

